

บทที่ 4

ภูมิหลังหมู่บ้านและประวัติศาสตร์สุขภาพชุมชน

古老的東方有一條龍

她的名字就叫中國

古老的東方有一群人

他們全都是龍的傳人

(แต่ก่อนมาทศบูรพามีมังกรตัวหนึ่ง

มังกรตัวนั้นมีนามว่า จงกั๋ว

โบราณมาทศบูรพามีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง

พวกเขาทั้งหมดสืบเชื้อสายพันธุ์มังกร)

“มังกร” สัญลักษณ์ของอำนาจ สะท้อนถึงตำนานวัฒนธรรมความเป็นจีน จีนตนาการทางความคิดหลักชุดนี้ ช่วยสืบทอดพื้นที่ความเชื่อ และส่งต่อความเป็นจีนให้กับลูกหลานจีนทั้งในและนอกประเทศ เนื้อความในบทเพลง “หลงเตอจวนเหริน” (龍的傳人) เป็นอีกตัวบทหนึ่ง ที่ช่วยต่อยอดความหมาย ส่งผ่านแนวคิดให้คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่อยู่นอกประเทศ เนื้อหาในบทเพลงใช้แม่น้ำแยงซีเกียง แม่น้ำฮวงโห เปรียบเทียบกับ “มังกร” เป็นสัญลักษณ์ เติบโตเรื่อง สะท้อนให้ทราบถึงถิ่นที่อยู่ และความหมายทางวัฒนธรรม ส่งไปถึงกลุ่มจีนทั้งที่อพยพ มาทางทะเลและหลบภัยมาทางบก (เนื้อเพลง, ภาคผนวก ก)

ถึงแม้ความเป็นจีนในวันนี้จะมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างจากในอดีต ทว่าสิ่งสำคัญที่ร้อยความเข้าใจ และสร้างความเป็นหนึ่งให้กับคนจีนและลูกหลานจีนนอกประเทศ นอกจากมีองค์ประกอบของตัวหนังสือจีน โรงเรียนจีน ภาษาพูดของจีนในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลายของประเพณีของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในประเทศจีนแล้ว ยังมีส่วนผสมที่เพิ่ม สีสันความเป็นจีนที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ศิลปะและประเพณี ซึ่งเป็นมรดก ฐานสำคัญในการประกอบสร้างความหลากหลายของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินจีน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังคงมีหลายส่วน ได้รับการสืบทอดต่อมาในสังคมไทย

ภูมินิเวศ หมู่บ้านจีนบกบริเวณชายแดนไทยภาคเหนือ

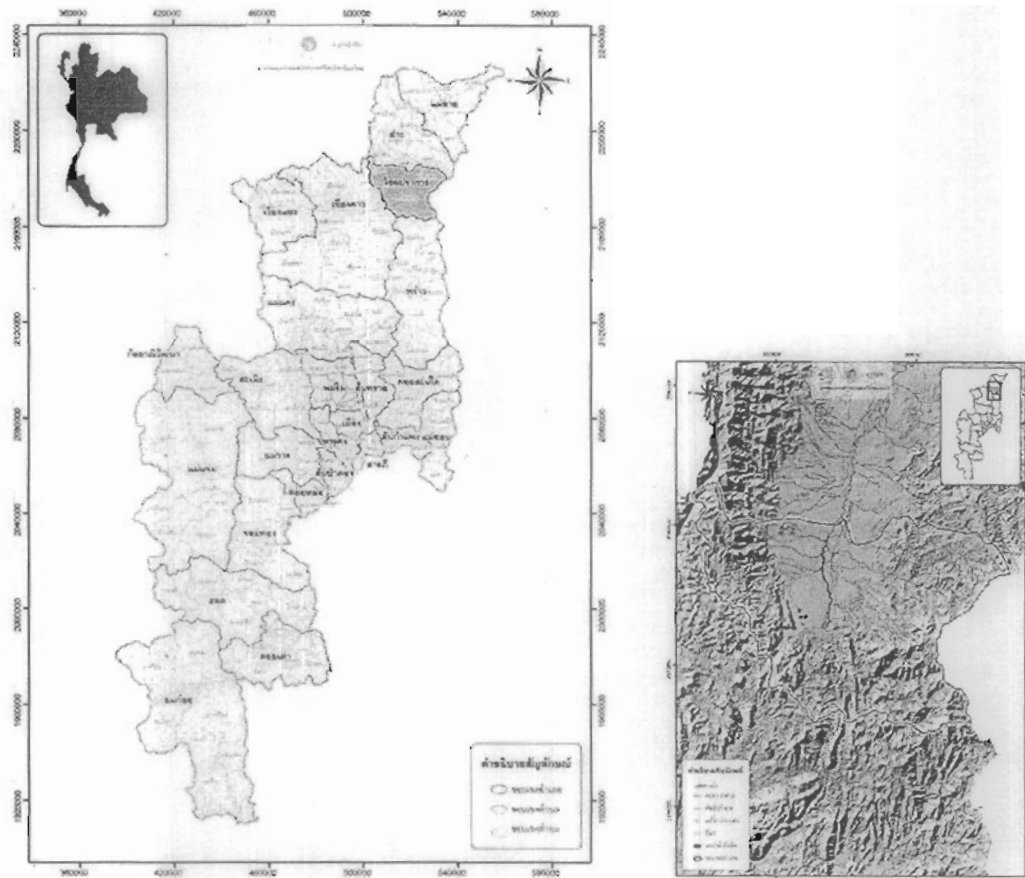
สภาพทั่วไปภูมิหลังจีนบกในสังคมไทย

“บ้านดอกคำดวน” เป็นชื่อสมมุติในการศึกษาวิจัย และเป็นส่วนหนึ่งจาก 80 หมู่บ้าน จีนอพยพที่อยู่กระจายในพื้นที่ภาคเหนือ 3 จังหวัดของประเทศไทยตอนบน (จู้ตี้ หลี่, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2554) และยังคงดำรงลักษณะร่วมของความเป็นจีนที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมไทย บ้านดอกคำดวน เริ่มตั้งถิ่นเพิงพักชั่วคราว ช่วงปีพ.ศ. 2506 และกลายเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2507 จากการย้ายมาจากหมู่บ้านซังถ้งวอ ที่อยู่ทางทิศเหนือห่างออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน มีที่ตั้งอยู่ในบริเวณไหล่เขา สลับกับที่ราบเป็นหย่อม ๆ

มีส่วนหินปูนกระจายทั่วไปรอบบริเวณ ๆ หมู่บ้าน ระหว่างแนวเขาส่วนที่เป็นเนินเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน อยู่เหนือระดับน้ำ ทะเลประมาณ 1000-1800 เมตร (หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยฮูลู่ สืบค้นเมื่อ 19 พฤศจิกายน 2554) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีพื้นที่เชื่อมต่อ กับ แหล่งต้นน้ำ ลำห้วยถึง และต้นน้ำห้วยฮูลู่ ชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งหมดไม่มีเอกสารครอบครองที่ดิน เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ บริเวณ หมู่บ้านมีอุณหภูมิหนาวเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย 23 องศาเซลเซียส จึงสามารถปลูกพืชเมืองหนาว เช่น เงาะภูเขา หล่าน ท้อ ชา บ๊วย ลูกไหนด อโวคาโด กาแฟ และฝิ่น เป็นต้น

การคมนาคม บ้านดอกลำดวน เมื่อก่อนขึ้นอยู่กับเขตอำเภอฝาง ต่อมาขึ้นกับกิ่งอำเภอ ไชยปราการ และยกฐานะเป็นอำเภอไชยปราการ ในปี พ.ศ. 2537 ที่ตั้งหมู่บ้านห่างจากที่ว่าการ อำเภอ ประมาณ 20 กิโลเมตร เดิมไม่มีถนนสำหรับรถสัญจร สมัยก่อนการเดินทางเข้าออกหมู่บ้าน ต้องใช้ม้าและ ล่อ เป็นพาหนะ ปัจจุบัน มีรถสองแถว เข้าออกหมู่บ้านเพียงวันละ 1 เที่ยว ขาออกจากหมู่บ้านตอน 9.30 น. และ ขาเข้าหมู่บ้านเวลา 12.00 น. ค่ารถ คนละ 40 บาท การเดินทางหลัก สามารถเข้าทางถนนหน้าว่าการอำเภอไชยปราการ ผ่านบ้านทา และบ้านใหม่หนองบัว เส้นทางอีกเส้น จากตัวจังหวัดเชียงใหม่ เดินทางตามเส้นทางหลวง 107 สามารถเข้าถึงหมู่บ้าน ทางสามแยกเมืองงาย อำเภอเชียงดาว ก่อนเลี้ยวผ่านหมู่บ้านหนองอุก หมู่บ้านนี้ห่างจากหมู่บ้าน ดอกลำดวน ประมาณ 17 กิโลเมตร ซึ่งถนนจะราบเรียบกว่า การเข้าทางตัวอำเภอไชยปราการซึ่ง คดเคี้ยว เป็นเนินเขาขึ้นลงเกือบตลอดเส้นทาง

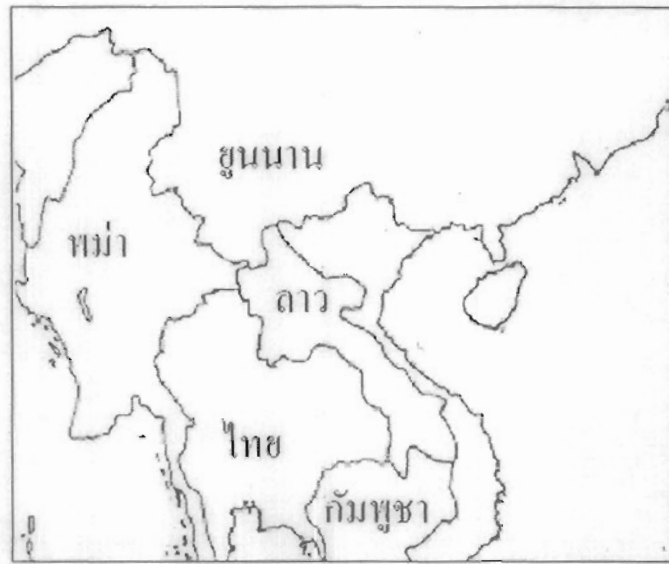

ภาพที่ 4-1 แผนที่อำเภอ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ และ บริเวณแนวเขาที่ราบสูง

ความเป็นมาของชาวจีนอพยพ

กลุ่มจีนอพยพกลุ่มนี้มีความแตกต่างจากกลุ่มจีนที่อพยพมาทางทะเล เช่น กลุ่มฮกเกี้ยนแต้จิ๋ว กวางตุ้ง และ ไหหลำ ซึ่งอยู่บริเวณมณฑลกวางตุ้ง มณฑลฟูเจี้ยน จีนถิ่นต่าง ๆ เหล่านั้นแต่เดิมมีถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน แต่จีนอพยพกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน อาศัยอยู่ในมณฑลยูนนานก่อนอพยพผ่านพม่า และลาว ก่อนเข้ามายังประเทศไทย

พื้นที่มณฑลยูนนานเชื่อมต่อกับประเทศไทย ผ่านทางแม่น้ำหาลานซาง หรือแม่น้ำโขง จังหวัดเชียงราย ส่วนทางบกติดกับรัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่กระจายในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4-2 พื้นที่ 4 ประเทศ ซึ่งชาวจีนอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

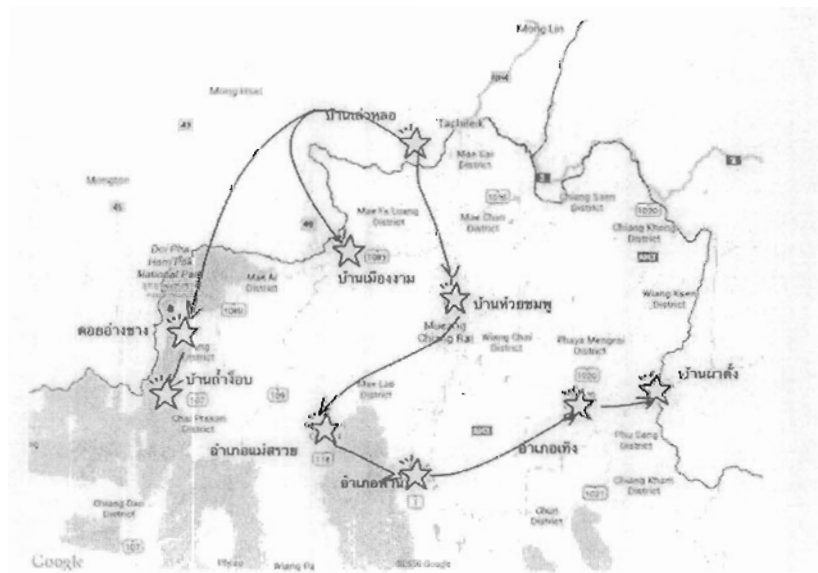
กลุ่มที่อพยพมาทางเรือ ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในสังคมไทย งานการศึกษาของนักวิชาการที่ผ่านมา แสดงให้เห็นลักษณะของกลุ่มจีนถิ่นที่อพยพมาทางทะเล เช่นงานของ สุภาภักดิ์ จันทวานิช (2532) “แหล่งที่มาและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย: เน้นเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว” วรศักดิ์ มัทธกร โนบล, และสุภาภักดิ์ จันทวานิช (2539) “ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียน” หรือเน้นศึกษา กลุ่มทุนจีนเครือข่ายในระดับเมือง เรื่อง ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482: บทเรียนจากความรู้รุ่งโรจน์สู่ศอกนาฏกรรม ของ พรหม บัวเล็ก (2545) ภูวดล ทรงประเสริฐ (2545) “ถอดลายมังกรโพ้นทะเล” ภารดี มหาขันธ์ (2553) “ตระกูลแซ่ในจังหวัดชลบุรี: วิถีและพลัง” การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ให้ข้อมูลด้านต่าง ๆ ของจีนถิ่นที่อพยพมาทางบกในภูมิภาคเหนือของไทยในช่วง ปี พ.ศ. 2504 มีไม่มากนัก งานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จีนอพยพกลุ่มนี้ เช่น งานของ กฤษณะ เจริญวงศ์ (2533) เรื่อง “การศึกษากลุ่มคนจีนอพยพ (กองพล 93) ในเขตชายแดนภาคเหนือของประเทศไทย: การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง กาญจนะ ประกาศวุฒิสาร (2546) เรื่อง “ก๊กมินตั๋ง ทหารจีนคณะชาติตกค้างภาคเหนือประเทศ” อรศิริ ปาณินท์ (2540) ศึกษา ด้านสถาปัตยกรรม เรื่อง “การศึกษาหมู่บ้าน บ้าน และเทคโนโลยีการก่อสร้างของหมู่บ้านจีนฮ่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” และงานของ พลวัต ประพัฒน์ทอง (2553) เรื่อง “พลวัตของความเป็นชาวจีนยูนนาน ในภาคเหนือของประเทศไทย: การบูรณาการเข้าสู่รัฐไทย” ลักษณะงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นพื้นที่อพยพ บริบททางการเมือง วิถีชีวิตในการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัวของชาวจีนบก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มคนจีนถิ่นในกลุ่มแรกอย่างชัดเจน

กลุ่มจีนโพ้นทะเลมักตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ราบในเขตตัวเมือง เขตการค้าของแต่ละจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ส่วนกลุ่มจีนที่อพยพมาทางบก ส่วนใหญ่ตั้งบ้านอยู่บนเขตภูเขา หรือที่ราบระหว่างหุบเขา จีนอพยพที่เข้ามาทางบกนี้อาจในอดีตแบ่งคร่าว ๆ ได้สามกลุ่ม คือ

กลุ่มแรก กลุ่มพ่อค้าจากยูนนานในอดีต (ส่วนหนึ่งของเส้นทางโบราณชาวม้า) ชวิศา สิริ, 2550, หน้า 157 -171) งานของ ชวิศา สิริ แสดงให้เห็นความสำคัญของเครือข่าย และเส้นทางการค้าของอาณาจักรล้านนา การเชื่อมต่อกับ รัฐฉานพม่า ลาว เวียดนาม และจีนตอนใต้ ผ่านชุมชนทางโบราณลุ่มน้ำฝาง

กลุ่มที่สอง กลุ่มกั๋วหมินตั่ง เดิมเป็นกองกำลังติดอาวุธของทหารจีนคณะชาติ (KMT) ซึ่งเข้ามาในช่วง (พ.ศ. 2496-พ.ศ.2538) กลุ่มนี้เข้ามาส่วนหนึ่งผ่านต่อไปยัง ได้หวัน และส่วนหนึ่งปักหลัก คัดสินใจอยู่ที่ประเทศไทยต่อ อยู่ภายใต้การดูแลของ นายพลลี่ เหวิน ช้วน และนายพลด้วน ซีเหวิน (กฤษณา เจริญวงศ์, 2533, บทคัดย่อ)

กลุ่มที่สาม เป็นประชาชน ญาติ พี่น้องของกลุ่มที่ 2 เข้ามาในช่วง (2504-2538) เส้นทางอพยพโดยสังเขป การเดินทางเข้ามาทางบกแสดง เข้าสู่ภาคเหนือของประเทศไทย บริเวณคอยยาว คอยผาหม่น และคอยแม่สะลอง เส้นหนึ่งไปปลายทางที่ถ้ำออบ เส้นกลางปลายทางที่คอยแม่สะลอง และเส้นที่ 3 ปลายทางที่ ผาตั้ง)

ภาพที่ 4-3 แผนที่เส้นทางอพยพทหารจีนคณะชาติ ผ่านพม่าก่อนเข้าสู่ประเทศไทย

กลุ่มที่อพยพเข้ามาแยกประเภทได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มกองกำลังติดอาวุธ และกลุ่มพลเรือนที่เป็นญาติพี่น้องกับกลุ่มแรก การอพยพเข้ามาในช่วง พ.ศ. 2504 จนถึง ปีพ.ศ. 2538

ในงานวิจัยต่อไปนี้อธิบายชื่อกลุ่มจีนที่อพยพจากยูนนานเข้ามาทางบก ผ่านภาคเหนือของประเทศไทย ว่า “กลุ่มจีนบก” แทนการใช้ชื่อว่า “จีนยูนนาน” เพราะจากการศึกษา และสอบถามคนในหมู่บ้าน แม้จะอพยพผ่านทางยูนนานก่อนมาถึงประเทศไทย ทว่าไม่ใช่คนทั้งหมดที่ย้ายมาจากมณฑลยูนนาน ยังมีกลุ่มพม่าย้ายมาเช่น กลุ่มโกะกั้ง จากเมียนมาร์ หนานจิง หูเป่ย์ หูหนาน ก่อนเข้ามาถึงภาคเหนือของประเทศไทย (ชันหน่อ, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2554; โหลซุฮว่า, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2554; หยาง จิงหมิง, สัมภาษณ์ 23 กันยายน 2554; เจ้อ เหล่าหลี่, สัมภาษณ์ 24 กันยายน 2554; หลี่ต้าเว่ย, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

ทัศนคติจากภายนอก และสื่อที่เสนอภาพเชิงลบกับกลุ่มจีนอพยพโดยรวมทำให้จีนบกกลุ่มนี้ ถูกมองเหมารวมไปหมดว่าค้ายาเสพติด ทั้งนี้คนภายในหมู่บ้านดอกคำควนไม่มีช่องทางจะไปชี้แจงแก้ต่างความคับข้องใจ ต่อไปนี้เป็นเสียงของคนในหมู่บ้านสะท้อนความในใจ (อู่ อาซง, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2554)

“...ถ้าคุณจะไปเขียน ขอให้เขียนให้ชัดไปเลย บรรพบุรุษเรามาจากจีนยูนนาน แม้มีบางคนมาจากหนานจิง, หูเป่ย์ แต่เป็นส่วนน้อย คนเมืองข้างล่าง เรียกเราว่า จีนฮ่อ เราเองยังไม่รู้เลย ฮ่อมันไปเกี่ยวกับเราตรงไหน ถ้าเป็นจีนฮ่อที่เขียงใหม่ กลุ่มนั้นเป็นจีนฮ่อมุสลิม อย่าไปเหมารวมว่าเราเป็นฮ่อไปด้วย คนนอกไม่เข้าใจก็เอามาปนกัน ...ยิ่งหมู่บ้านเราไม่มีกลุ่มมุสลิมยิ่งน่าจะแบ่งกันได้ชัด ถ้าจะเรียกกลุ่มเราว่าจีนภูเขา หรือ จีนยูนนานยังดีกว่า เราพอรับได้ ...พวกเราไม่ชอบให้ใครมาเรียกว่าเป็น จีนฮ่อ หรือ ไอ้ฮ่อ...”

การถูกเรียกขานว่าเป็น “จีนบก” หรือ จีนยูนนาน แทนการถูกเรียกชื่อเดิมว่า “จีนฮ่อ” ซึ่งเป็นการเรียกขานโดยคนภายนอกและทำให้เกิดความเข้าใจที่คลุมเครือในวงกว้าง ไม่ควรเหมารวมจีนกลุ่มนี้เข้าไปอยู่ในข่ายของกลุ่มผู้ค้ายาเสพติด ทั้งที่คนหากินสุจริตในหมู่บ้านมีมากกว่า การเรียกกลุ่มจีนเหล่านี้ว่า จีนบกอย่างน้อย อาจจะช่วยลดความอคติเดิมที่ผูกพันกับคำว่า “จีนฮ่อ” ของคนในหมู่บ้าน งานวิจัยครั้งนี้ขอส่งต่อเสียงเรียกร้องของผู้คนที่อยู่ชายแดนไทยซึ่งถูกตีตราโดยสื่อ “เรียกผมจีนบก จีนภูเขาก็ได้ อย่าเรียกผมว่า ฮ่อเลย” (อู่ อาซง, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2554) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงขอ “ละ” ที่จะใช้คำว่า จีนฮ่อ และใช้คำเรียกโดยรวมกับกลุ่มคนเหล่านี้ในงานวิจัยนี้ว่า “จีนบก”

ประวัติหมู่บ้านดอกคำควน จากไร่ฝิ่น กลายเป็นถิ่นจีนบก

ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เต็มไปด้วยไร่ฝิ่น แม้ว่ารัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ออกกฎหมายเลิกฝิ่นในปี พ.ศ. 2501 และมีผลบังคับใช้ในปีถัดมา 1 ก.ค. พ.ศ. 2502 ทว่าเมื่อกลุ่มจีนบกกลุ่มนี้เข้ามาตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2504 ประกอบกับทำเลที่ตั้งอยู่บนดอยสูงชัน คมนาคมไม่สะดวก เมื่ออยู่ไกลจากอำนาจรัฐ กฎหมายจึงเข้ามาไม่ถึง จึงยังคงมีการปลูกไร่ฝิ่นอยู่โดยรอบหมู่บ้าน

ชั้นหน่อเกอ ยกสำนวนจีนบทหนึ่งทีกล่าวว่า “高山皇帝远” มาอธิบาย คำจีนทั้ง 5 คำนี้ มีความหมายว่า “ภูสูง ไกลบังคับบัญชาของฮ่องเต้” ประโยคดังกล่าว สามารถใช้อธิบายพื้นที่ บริเวณหมู่บ้านดอกคำควนได้เป็นอย่างดี พื้นที่แถบนี้เมื่อก่อนทหารไทยเข้ามาไม่สะดวก ปลูกฝิ่น เต็มไปหมด (ชั้นหน่อ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555)

อาภรณ์วัย 80 ปี (เงินกง, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555) เล่าว่า “แต่ก่อนตรงนี้เป็นที่อยู่ของ กลุ่มลาหู่ ม้ง และกลุ่มลีซอ ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่บริเวณนี้ ต่อมาเกิดเรื่องราวเพราะคนในหมู่บ้านจับ “จูเจ้า” มาฆ่า ทำให้คนในหมู่บ้านได้รับความเดือดร้อน มีคนตายในหมู่บ้านติดต่อกัน ทำให้ผู้นำตัดสินใจย้ายออกไป เป็นผลให้หมู่บ้านนี้ร้างไป อาภรณ์วัย 68 ปี พูดเสริมอีกว่าบ้านที่ผมปลูกอาศัยอยู่ตอนนี้ เมื่อก่อนตอนเจาะดินเพื่อตีเข็มสร้างบ้าน เมื่อขุดลงไปยังเห็นกองกระดูก ในหลุมฝัง มีหัวกระโหลกหลายหัว ส่วนด้านหน้าโรงเรียนจีน ช่วงกำลังก่อสร้างปรับถนน ขุดลงไปก็มี โครงกระดูกคนอยู่หลายโครง ช่วงเชิงเม้ง 10 กว่าปีก่อน ยังเห็นมีม้ง มีกลุ่มลีซอ มาทำพิธีเซ่นไหว้เคารพศพญาติพี่น้องเขาอยู่” (หลิวิ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555)

พอหมู่บ้านรกร้าง ไม่มีคนอยู่สักพักใหญ่ไม่นาน หมู่บ้านจีนบทที่มาจาก หมู่บ้านซ่งถ้งวอ ซึ่งอยู่บนเขาที่สูงขึ้นไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร จึงมีคนค่อย ๆ ย้ายลงมาอยู่ที่บ้านแห่งนี้ แรกเริ่มเป็นกลุ่มคนที่เลี้ยงม้าให้กับนายพลหลีเหวินฮ้วน เข้ามาปลูกเฟิงพักก่อน คนเลี้ยงม้าจะได้อนม้ามานา ปลอ่ยให้เล็มหญ้าบริเวณนี้ ต่อมาจึงมีคนย้ายครอบครัวลงมา และค่อย ๆ ขยายตัวจากครอบครัวตระกูลหลี ตระกูลโหล ตระกูลหยาง ตระกูลอวี๋ จาก 5 ครอบครัว ต่อเนื่องเป็น 40 หลัง จนกระทั่งปัจจุบันมี 146 ครอบครัว ในปี พ.ศ.2555

ตารางที่ 4-1 ข้อมูลประชากรในหมู่บ้าน พ.ศ. 255

เพศ	จำนวน (คน)
ชาย	409
หญิง	397
รวม	806

ที่มา หอประชุมหมู่บ้าน

ในจำนวนนี้มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 32 คน มีหมอพื้นบ้าน 5 คน และมีผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปี 21 คน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ใช้ภาษาจีนยูนนานสำเนียงเงินคัง สำเนียง

มาลีปะ และ สำเนียงหลงซู เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากคนละภูมิภาคมา แม้ว่ามาจากอำเภอใกล้เคียงแต่ก็มีหลายสำเนียง (หยางจิงฮวา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2554; หลิวเหล่วว้าง, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2554) ส่วนภาษาไทใหญ่ใช้ในกลุ่มไทใหญ่ มาจากเมืองไลคา บ้านนาปอย บ้านหัวโง เมืองตองจี ซึ่งคนไทใหญ่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่พูดสำเนียงบ้านหัวโง และสามารถพูดภาษาจีนยูนนานได้

นอกจากนั้น ยังพบผู้สูงอายุที่สามารถพูดภาษาอื่นๆ ได้อีกเช่น ภาษาอาข่า ภาษาลาหู่ ภาษาเมี่ยน ส่วนการใช้ภาษาไทยในนั้นกลุ่มผู้สูงอายุพอฟังเข้าใจเล็กน้อย ถ้าเป็นคำศัพท์เบื้องต้นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การสื่อสารกับบุคคลภายนอกใช้ภาษาจีนถิ่นยูนนาน และภาษาจีนกลางเป็นหลัก ส่วนคนหนุ่มสาว เด็กสามารถพูดได้ทั้งภาษาจีนถิ่น และภาษาไทย

การปกครอง ในอดีตอำนาจสูงสุดขึ้นตรงกับนายพลหลี เหวิน ฮ้วน หมู่บ้านซ่งถ้งวอ ภายหลังการเสียชีวิตของ นายพลหลีในปี พ.ศ. 2543 อำนาจการบริหารจัดการแบบทหารผ่อนคลายลง ปัจจุบันตำแหน่งผู้นำในหมู่บ้าน เรียกว่า “ฮ่วยจ่าง” (ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ) ทำหน้าที่คล้ายกับผู้ใหญ่บ้าน ดำรงตำแหน่งจากการลงคะแนนเลือกตั้งจากคนในหมู่บ้านมีวาระ 2 ปี ทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน (พ่อหลวง) การติดต่อกับรัฐกับทางราชการฮ่วยจ่างไม่ได้มีบทบาทโดยตรง พ่อหลวงเป็นผู้ติดต่อกับทางราชการ และทำงานควบคู่กับคณะกรรมการหมู่บ้าน มีชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ) ที่ได้รับการอบรมจาก กองร้อยตำรวจชายแดน 334 ทำหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัยให้คนในหมู่บ้าน

บัญญัติชุมชน เป็นข้อตกลงร่วมกันในการจัดการกฎ กติกา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่บ้าน ทั้งนี้ข้อบัญญัติต่าง ๆ เกิดจากการระดมความเห็นของผู้สูงวัย และตัวแทนของคนในแต่ละครอบครัว โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านรวบรวมนำมาบันทึกและประกาศใช้ในหมู่บ้าน

1. ราษฎรต้องเข้าประชุมเมื่อได้ยินประกาศเสียงตามสาย ถ้าหากบุคคลใดขาดประชุมติดต่อกัน 3 ครั้ง จะขึ้นบัญชีเป็นผู้ไม่เคารพกฎหมู่บ้าน
2. บุคคลใดเช่าที่ดิน ต้องแจ้งให้กรรมการรับทราบก่อน (ถ้าหากไม่แจ้งให้ทราบถ้ามีเรื่องเกิดขึ้น ทางหมู่บ้านจะไม่รับเรื่องไต่ถามให้ เพราะที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์)
3. การลักขโมยทรัพย์สิน สิ่งของทุกชนิด และการทำลายทรัพย์สินของส่วนรวม ถ้าหากตรวจพบจะปรับเป็นเงิน 3 เท่าของราคาทรัพย์สินที่หาย
4. ปัญหาครอบครัว (สามีภรรยา) แยกทางกันจะมาแจ้งให้หมู่บ้านไต่ถาม ต้องรู้เรื่องของตัวเองควรเจรจาให้หรือไม่ (ถ้าหากต้องการแยกทางกันจริง ๆ ผู้ขอเลิกต้องเสียค่าปรับให้หมู่บ้าน 15,000 บาท เงินค่าปรับจะนำไปเป็นกองกลางพัฒนาหมู่บ้าน)

5. กรณีบ้านใดเปิดเล่นการพนัน ถ้าหากเกิดเรื่องขึ้นมา บ้านนั้นต้องรับผิดชอบต้องเสียค่าปรับให้หมู่บ้าน 6,000 บาท การพนันทุกชนิดไม่อนุญาตให้เล่น (ยกเว้นไพ่กันกระจอก)
6. ราษฎรท่านใดมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ต้องแจ้งให้หัวหน้าป้อมรับทราบก่อน หัวหน้าป้อมจะให้คำตอบว่าต้องแจ้งคณะกรรมการเข้าร่วมเจรจา ถ้าหากกรรมการเข้าร่วมไม่ถึงครึ่ง เรื่องนั้นไม่สมควรเจรจา ถ้าหากเนื้อเรื่องไม่มีสาระต้องเสียค่าปรับให้หมู่บ้าน 6,600 บาท
7. เรื่องเกี่ยวกับสำรวจผู้ตกหล่น (ผู้ใหญ่บ้านจะให้อำนาจราษฎรเลือกบุคคลที่เหมาะสมมาช่วยสำรวจข้อมูลตามที่ได้รับ)
8. อยู่ในหมู่บ้านเวลามีเรื่องเกิดขึ้น ไม่ว่ากรณีใด ๆ ห้ามใช้อาวุธปืนหรือมีดที่อาจทำให้เสียชีวิตได้ ถ้าหากฝ่าฝืนมีโทษปรับให้กับชุมชน 16,000 บาท และขอให้ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บด้วยจนกว่าจะรักษาหาย (กรณีทำให้ผู้อื่นเสียชีวิตต้องดำเนินคดีตามกฎหมายเท่านั้น)
9. เมาสุราหรือเสพสิ่งมีนเมาทุกชนิด เมมาแล้วไปก่อเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนและบาดเจ็บต้องขอให้การรักษาพยาบาลจนกว่าจะหาย และต้องทำความสะอาด บริเวณส่วนรวมของหมู่บ้านตามที่สมควรได้รับ
10. การจับขีรตทุกชนิดในบริเวณหมู่บ้าน หรือในซอยไม่ควรจับเกิน 30 กม./ ชั่วโมง
11. การทิ้งขยะ บุคคลใดไม่ทิ้งขยะตามที่หมู่บ้านจัดไว้ให้ ฝ่าฝืนปรับ 5,000 บาท
12. ราษฎรทุกท่านเวลาเข้าประชุม ต้องประชุมให้เสร็จสิ้นก่อนแล้วค่อยกลับ (ถ้ามีธุระด่วนต้องแจ้งในที่ประชุมก่อนแล้วค่อยกลับ)
13. เรื่องยาเสพติดทุกชนิด ไม่ว่ากรณีใด ๆ กรรมการหมู่บ้านและผู้ใหญ่ห้ามไปประกันตัว และเจรจาเด็ดขาด
14. ที่ประชุมเห็นชอบมีมติ ให้นำเบอร์โทรแจ้งเบาะแสยาเสพติด ติดไว้หน้าหอประชุมหมู่บ้าน
15. ราษฎรทุก ๆ ท่าน ต้องทำตามกฎของหมู่บ้านทุก ๆ ข้อ ข้อที่ได้ผ่านมติประชาคมหมู่บ้าน ณ วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2555

การนับถือศาสนา ส่วนใหญ่ นับถือบรรพบุรุษ พุทธศาสนา และผู้นับถือคริสต์มีเพียง 10 หลังคาเรือน ซึ่งเป็นคนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาเผยแพร่คำสอน และไม่ได้อาศัยอยู่ประจำในหมู่บ้าน

การศึกษาในหมู่บ้าน ในอดีตมีทหารมาสอนหนังสือสำหรับผู้ใหญ่ตอนเย็น ให้กับผู้ที่ต้องการเรียนรู้ภาษาไทย แต่การจัดการเรียนนั้นมีในช่วงเวลาสั้น ๆ สอนบ้างหยุดบ้าง เนื่องจากผู้สอนเป็นกลุ่มทหารที่มาประจำการ พอถึงเวลา 3 -4 เดือน ต้องเปลี่ยนผลัด จึงทำให้การศึกษาใน

กลุ่มผู้ใหญ่ไม่ค่อย แต่อย่างน้อยทำให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ที่อายุเกิน 40 กว่าสามารถเซ็นชื่อตัวเองได้ แต่ถ้าอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ไม่สามารถเขียนอ่านภาษาไทยได้ ส่วนคนรุ่น 40 ปี ลงมานั้นสามารถอ่าน และพูดภาษาไทยได้เป็นอย่างดี เพราะเคยเข้าเรียนในระบบโรงเรียนไทย นอกจากนี้มีโรงเรียนสอนระดับ อนุบาลถึง ชั้นประถมปีที่ 6 ในหมู่บ้าน 1 แห่ง ส่วนในระดับมัธยมศึกษา นักเรียน ต้องไปเรียนต่อหมู่บ้านอื่น ในช่วงตอนเย็นเด็กนักเรียนส่วนใหญ่จะไปเรียนพิเศษภาษาจีน ซึ่งจัดการเรียนการสอนตอน 17.30 ถึง 20.00 น.

ภาพที่ 4-4 บรรยากาศในห้องเรียนของเด็กในหมู่บ้าน (1)

ภาพที่ 4-5 บรรยากาศในห้องเรียนของเด็กในหมู่บ้าน (2)

“แถวนี้เป็นไร่ฝิ่นทั้งนั้น ชาวบ้านที่นั่นคนแก่ คนแก่ ส่วนใหญ่มี ประสบการณ์การทำไร่ ฝิ่นหรือไม่ก็สูบฝิ่น ตัวพ่อของผมเอง ก็สูบ แต่ตอนนี้ตายแล้วถูกทหารยิง เพราะพวกทหารกำลังไล่ จับฝิ่น พอดีพ่อมีฝิ่นติดตัวเกือบกิโล มันเสียขายไม่ยอมทิ้ง วังหนี่ไม่ทันเลยโดนยิงตาย ช่วงหลังใน หมู่บ้านเราเลิกปลูกกันหมด เลิกมาได้ประมาณ 30 กว่าปี ช่วงนั้นทางใต้หวัน ก็ให้พันธุ์ไม้ เมือง หนาวมา ทุกบ้านก็เปลี่ยนมาปลูกท้อ โครงการหลวงก็ให้พันธุ์มา มีลูกพลับ บ๊วย ลูกไหนด เอามา ปลูกแทนฝิ่น ทางกรมก็ มาช่วยสอนทำเกษตร บอกว่าแถวนี้อากาศดีเหมาะปลูกพืชเมืองหนาว พวกเราเองไม่มีบัตรประชาชนไปไหนไม่ได้ไกล เขาให้ทำ ให้ปลูกอะไรเราก็ปลูกตามเขาว่า ”

การปลูกผลไม้ทางเศรษฐกิจ จึงกลายเป็นทางออกของชุมชนเพื่อละจากวงจรยาเสพติด ที่ทางรัฐนำมาใช้เป็นกลวิธีป้องกันควบคู่กับการปราบปราม ขณะที่กลุ่มคนจีนบกส่วนหนึ่งยัง ไม่มีบัตรประชาชน ชาวบ้านจึงมีทางเลือกไม่มากนัก ขณะที่ความหวังจะได้รับบัตรประชาชน เพื่อรอทำหนังสือเดินทางไปได้หวันก็ยัง ไม่มีวีแวว ที่พักหลบภัยชั่วคราว จึงกลายเป็นถิ่นอาศัย “ถาวร” ของกลุ่มจีนบก

จากไร่ฝิ่นในอดีต เมื่อมาถึงวันนี้จึงกลายเป็นเพียงแค่เรื่องเล่า และตำนานของคนใน หมู่บ้านสำหรับเด็ก ๆ รุ่นใหม่ “หลายคนอาจยังไม่รู้เลยว่าดอกฝิ่นมีสีอะไรบ้าง โดยเฉพาะสรรพคุณ ของฝิ่นดิบที่ใช้เป็นยาแก้ปวดนั้นดีมาก เพราะเป็นสิ่งที่ได้จากธรรมชาติจริง ๆ ถ้าเลิกปลูกไปแล้ว ด้วย มันก็จะหายไปด้วย” (ชนย์ เกอ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

ทว่าสิ่งที่ชาวบ้านเล่า กับเหตุการณ์เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2555 ซึ่งเป็นข่าวเกี่ยวกับการ ทำลายไร่ฝิ่นยังไม่หมดไปโดยสิ้นเชิง พื้นที่ปลูกไร่ฝิ่นที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านออกไป ต้องเดินด้วยเท้า ประมาณ 3 ชั่วโมง ถูกกองกำลังผาเมือง กรมทหารราบที่ 5 เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ส่งกำลังเข้า ทำลายพื้นที่ปลูก บริเวณที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกติดแนวชายแดนของประเทศเมียนมาร์ ทั้งนี้ทั้ง เฮลิคอปเตอร์ทหาร ดำรวจชายแดน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ อาสาสมัครรักษาดินแดน ร่วมสนธิกำลัง 150 เดินทางเข้าปฏิบัติการทำลายไร่ฝิ่นกว่า 60 ไร่ บริเวณต้นน้ำคอยซุยถึง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่า และภูเขาหินยากแก่การตรวจพบ (สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 3 เชียงใหม่, 2555)

ด้วยเหตุนี้พื้นที่ชายแดนบริเวณนี้จึงมีทั้งปัญหาเรื่องคนหลบหนีเข้าเมือง ยาเสพติด และปัญหาทางการเมืองของกลุ่มไทใหญ่ กลุ่มว้า ลาหู่ กลุ่มจีนโกะกั้ง กับรัฐบาลเมียนมาร์ กลุ่มคน เหล่านี้อาศัยอยู่กระจายอยู่ในพื้นที่ชายแดนของทั้งสองประเทศ และมีการเคลื่อนย้ายไปมาในชายภูมิ ดังกล่าว ทั้งนี้ยังมีกองกำลังติดอาวุธ และกลุ่มที่ไม่ติดอาวุธอยู่ในบริเวณรอยต่อระหว่างรัฐ ในอดีต กลุ่มคนเหล่านี้คอยควบคุมเก็บภาษีการค้าชายแดนแบบไม่เป็นทางการ จากสินค้า เช่น ข้าว ภาษี ตัวละ 100 เมื่อประมาณ 30 ปีก่อน (หม่า เจือหลิน, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2555)

การค้าขายระหว่างพรมแดนของทั้งสองประเทศ ชันยี่ เกอวัย 64 ปี เล่าในฐานะเคยมีประสบการณ์นำของมาขายฝั่งไทยว่า “เดิมเส้นทาง ต้ากู่ตี้-ซังถั่งวอ เป็นเส้นทางค้าม้า วัว และการเก็บของป่ามาขาย รวมทั้งฝิ่นดิบในอดีตรวมมีคาราวาน ม้า ล่อ วัว ตั้งแต่ไม่ถึง 10 ตัว จนถึง 40-50 ขนจากฝั่งพม่าส่งมายังประเทศไทย มีหลายเส้น เช่นเส้นเปียงหลวง กัวผาวอก หัวฝาย และในตอนขากลับจะซื้อของกลับจากประเทศไทย เพื่อไปขายต่อทางฝั่งพม่า ทำให้ชุมชนบริเวณชายแดนไทยโดยเฉพาะกัวผาวอก เติบโตอย่างรวดเร็ว พอมาถึงสมัยรัฐบาลทักษิณมีคำสั่งปิดด่านกัวผาวอกเมื่อ ปี พ.ศ. 2546 บรรยากาศจึงเงียบเหงา เห็นได้ชัด แม้วันนี้ด่านเปิดแล้ว แต่ยังมีคนข้ามไปมานะเกือบทุกวันมีคนแอบไปทำไร่ฝิ่นโน้น ตอนเย็นเดินกลับมาฝั่งไทยก็มี” (ชันยี่ เกอ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

ลักษณะเศรษฐกิจในปัจจุบัน คนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว และใช้สารเคมีในการจัดการแมลง พืชที่ปลูก เช่น ปลูกกะหล่ำ ผีอก ลูกท้อ ชา อะโวคาโด ลิ้นจี่ ลูกพลับ ลูกไหนดำดำ ถั่วแดง และพืชล่าสุดในช่วง 4 ปีมาที่ที่ได้รับการส่งเสริมจากทางเกษตรอำเภอ คือ กาแฟ ซึ่งที่ผ่านมาในช่วงเก็บเกี่ยวปี 2555 ราคาผลผลิตกาแฟดิบเริ่มได้ผลดี กิโลกรัมละ 25 บาท ทำให้คนในหมู่บ้านตัดลิ้นจี่ทิ้งมาปลูกกาแฟแทน ส่วนเผือกนั้น มีผู้มารับซื้อจากในหมู่บ้าน เดิมจากราคา 5-10 บาท ลดเหลือราคาประมาณ 1.50-2.00 บาท ถั่วแดงจากที่เคยได้โลละมากกว่า 25 บาท เหลือราคา 14-17 ลูกไหนดำวันนี้ค่าจ้างเก็บยังแพงกว่าราคารับซื้อทำให้ชาวบ้านปล่อยทิ้งภาคิน ส่วนราคากาแฟปีนี้ลดเหลือ 18-20 บาท สินค้าเกษตรในหมู่บ้านจะมีคนในหมู่บ้านที่รับซื้อ ไปส่งต่อให้กับผู้รับซื้อนอกหมู่บ้านที่อำเภอไชยปราการ พื้นที่การเกษตรในชุมชนเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก

ในชุมชนมีร้านก๋วยเตี๋ยว 1 ร้าน มีร้านขายขนมและของใช้ประจำวัน 4 แห่ง นอกจากขายของขบเคี้ยว สบู่ ผงซักฟอก ยาสิฟีน แล้วยังมีขายบัตรเติมเงิน และซิมโทรศัพท์ 3 ร้าน ในแต่ละอาทิตย์จะมีรถขายของโชห่วย มาที่หมู่บ้านอาทิตย์ละครั้ง ส่วนอาหารสดตอนเช้าจะมีมอเตอร์ไซด์ขนของสด เช่น เนื้อหมู ไก่ ปลา น้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ เส้นก๋วยเตี๋ยว ขนม ผักสด ผักสด ไข่ ขั้วรดมาวิ่งผ่านตามหน้าบ้าน และบีบแตรเพื่อให้คนในหมู่บ้านออกมาซื้อ

ลักษณะเศรษฐกิจนอกชุมชน ตลาดที่อยู่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างออกไปประมาณ 14 กิโลเมตร บ้านเย่อสู้งถึงเป็นจุดขายอาหารสด และสินค้าอุปโภคบริโภค ข้าวสาร อาหารแห้งที่ใกล้ที่สุดของหมู่บ้านข้างเคียง (บ้านเย่อสู้งถึงเป็นหมู่บ้านที่อยู่บนเส้นทางผ่านจะออกไปยังถนนสายหลักของอำเภอไชยปราการ) อยู่ห่างจากถนนใหญ่เพียง 5 กิโลเมตร ภายในหมู่บ้าน มีตลาดสด โรงหนังเก่าที่ไม่ได้เปิดทำการ ร้านฟิตเนส ร้อนซ่อมมอเตอร์ไซด์ ร้านเบอร์เกอร์ ร้านกาแฟ ร้านอาหารร้านอินเตอร์เน็ต โรงงานผลิตน้ำดื่ม โรงงานผลิตไม้กวาด ร้านรับซื้อสินค้าเกษตร และปั้มน้ำมันหยอดเหรียญ ร้านตัดผม

โครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้าน

เนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้าน ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ไร่ละเขาและที่ราบระหว่างหุบเขา การตั้งหมู่บ้านจึงกระจายตัวไปตามพื้นที่ราบ และพื้นที่แนวลาดของภูเขาเป็นหลัก มีการแบ่งขอบเขตของหมู่บ้านออกเป็นพื้นที่ “นอกหมู่บ้าน” และ “ในหมู่บ้าน” ความหมายของนอก หมายถึง พื้นที่ปลายสุดของหมู่บ้านหลังสุดท้ายของทิศทั้ง 4 โดยมีพื้นที่ดังประกอบพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้าน เช่น ศาลเจ้าหมู่บ้าน บ่อน้ำ ลำธาร ป่าช้า ส่วนคำว่าในหมู่บ้านนั้น หมายถึงพื้นที่ซึ่งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่ประจำ

ภาพที่ 4-7 ภาพเมฆหมอกในยามเช้า

ภาพที่ 4-8 ทิวทัศน์โดยรอบหมู่บ้านดอกคำวน

คำว่า “นอก” และ “ใน” นอกจากจะแบ่งด้วยพื้นที่กายภาพในหมู่บ้านแล้ว ยังมีส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่ทางสังคมโดยรอบ ประกอบเป็นโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เช่น โรงเรียน ศาลเจ้า สำนักสงฆ์ พื้นที่สวนเกษตร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ หอประชุมหมู่บ้าน และจุดตรวจของทหาร โดยมีคำอธิบายโดยสังเขปดังนี้

โรงเรียน

โรงเรียนสินชัยอยู่ในหมู่บ้านถูกสร้างในพื้นที่ บริเวณสายแยกของหมู่บ้าน เดิมเป็นที่ตั้งของโรงเรียนจีน อยู่ด้านปลายทิศตะวันออก สร้างปี พ.ศ.2518 มีนักเรียน ป.1 ถึง ป.6 ขึ้นกับทางกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนโรงเรียนจีน สร้างมาปี พ.ศ. 2505 ก่อนจะย้ายมาที่ใหม่บริเวณทิศตะวันตกของหมู่บ้าน แรกเริ่มสอนระดับ ประถมศึกษา ต่อมาขยายต่อมาถึงชั้นมัธยม มีนักเรียนรวม 204 คน มีครู 12 คน ครูทั้งหมดใช้ภาษาจีนถิ่นในการจัดการเรียนสอนภาษาจีนกลาง

ภาพที่ 4-9 ป้ายหิน แสดงชื่อกลุ่มคน และองค์กรที่ บริจาคเงินซ่อมแซมถนนทางเข้าโรงเรียนจีน

คำอธิบาย รายชื่อแรก สมาคมชาวจีนโพ้นทะเลแห่งประเทศไทย 100,000 บาท คณะกรรมการจีนโพ้นทะเล 91,600 บาท สมาคมไทเป 5000 บาท หยางกั๋วซาง บริจาค 5,000 บาท หมู่บ้านจีนจ่ายบริจาค 40,000 บาท ซ่อมแซมเสร็จ เดือน มิถุนายน พ.ศ.2556

โรงเรียนจีนได้ทุนสนับสนุนมาจากกลุ่มจีนโพ้นทะเลทั้งได้หัวน ฮ่องกง ลิงค์โป้ และ สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งช่วยกันบริจาคทุนร่วมก่อสร้างและปรับปรุงร่วมกับคนในชุมชน มีทั้งที่บริจาคโดยตรงและบริจาคช่วยเหลือด้านการศึกษาผ่านสมาคมจีนยูเนียนที่จังหวัดเชียงใหม่

อาจารย์จู้เต๋ เล่าว่า “นักเรียนรุ่นแรก ๆ ที่มีบัตรประชาชนในหมู่บ้านเรา เรียนเก่ง หลายคนมีโอกาสศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย ขณะนี้มีนักเรียนของหมู่บ้าน 1 คนกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขุนนา และอีก 1 คน ได้รับทุนและกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท ที่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติไต้หวัน ก่อนหน้านั้น นักเรียนที่จบที่นี่ จบแล้วถ้ามีบัตรประชาชนส่วนใหญ่จะไปทำงานที่ไต้หวัน ไม่มีโอกาสเรียนต่อ ในช่วงหลัง 5-6 ปีมานี้ เด็กนักเรียนของเราเริ่มได้รับทุนไปเรียนต่อทั้งที่ไต้หวันและประเทศจีน ซึ่งแต่ก่อนเด็กนักเรียนในหมู่บ้านเราไม่เคยมีใครได้รับทุนเช่นนี้มาก่อน (จู้เต๋, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2555)

ศาลเจ้า

ในหมู่บ้าน มีศาลเจ้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและการประกอบพิธีกรรมในรอบปี อยู่ 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าหมู่บ้าน (山神庙) สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2507 เมื่อถึงวันประกอบประเพณีที่สำคัญในรอบปีของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของคาวหวานและผลไม้ มาจัดของถวายที่ศาลแห่งนี้ เช่นวันตรุษจีน วันสารทจีน เทศกาลเดือน 6 วันที่ 24 ชาวบ้านจะนำสิ่งของคาวหวานและผลไม้มาประกอบพิธีที่ศาลเจ้าแห่งนี้เป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 4-10 ศาลเจ้าที่ในหมู่บ้าน

ศาลเจ้าที่ เสือเมืองเมี่ยว (社盟庙) เป็นศาลเจ้าเมืองคุ้มครองคนทั้งประเทศ เมื่อคนในหมู่บ้านต้องการบนบาน (取愿) เพื่อให้ทำงานสำเร็จสมความปรารถนา พิษผลที่ปลูกอุดมสมบูรณ์

หรือต้องเดินทางไปทำงานในที่ห่างไกล จะมาที่นี่เพื่ออธิษฐานเมื่อสำเร็จได้ตามประสงค์แล้วจะนำเครื่องเซ่นตั้งแต่ ไก่ หัวหมู หรือพะมาเช่นไหว้

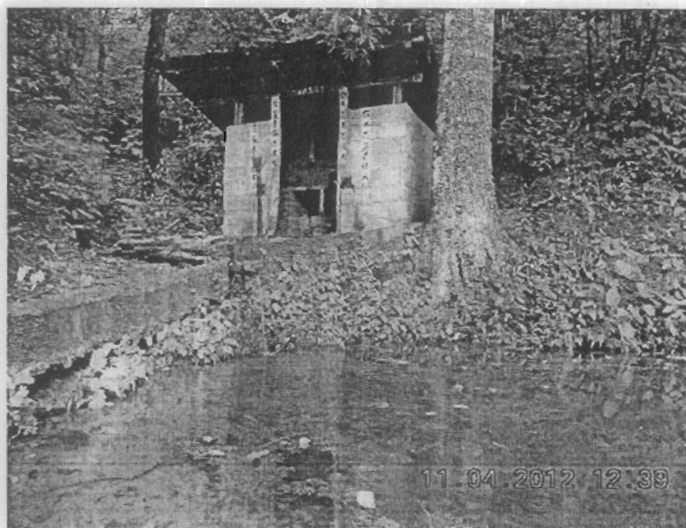
ศาลเจ้าไทใหญ่ เจ้าอจิงนะ เป็นศาลของกลุ่มคนไทใหญ่และคนจีนในหมู่บ้าน ร่วมกันสร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ.2543 และปรับปรุงใหม่อีกครั้งปี 2556 ชื่อศาลเจ้าเป็นชื่อของ“เจ้าที่”ของคนไทใหญ่ซึ่งคอยคุ้มครองคนในหมู่บ้านกลุ่มไทใหญ่ตอนอยู่ประเทศพม่า เมื่ออพยพมาที่เมืองไทยจึงได้นำความเชื่อท้องถิ่นของคน อัญเชิญมาตั้งศาลคอยดูแลให้คนในหมู่บ้านปลอดภัย นอกจากนี้แต่ละบ้านยังมีศาลเจ้าที่ของแต่ละบ้าน เป็นแผ่นป้ายกระดาษที่ติดอยู่กลางหิ้งบูชาของแต่ละบ้าน คำ ทั้ง 5 คำ (天地亲师位) คือ เทียน (ฟ้า) ดิน (ดิน) ชิน (บิดามารดา) ซวี่ (ครู) และเว่ย (สถานที่) ทั้ง 5 คำบ่งบอกถึงการแสดงความเคารพที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติคือ ฟ้าดิน ผู้ให้กำเนิด และแหล่งที่อยู่ โดยเฉพาะคำว่า “เว่ย” นั้นในความหมายที่เข้าใจจะหมายถึงภูมิตำแน่งบ้านเกิด บริบทแวดล้อม ถิ่นที่เราอยู่อาศัย (หลักฐานฟู, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2555)

บ่อน้ำ

“หลงหวังสู่ย” เป็นชื่อเรียกบ่อน้ำ “หลง” (龙) หมายถึง มังกร “หวัง” (王) หมายถึง กษัตริย์ สู่ย (水) หมายถึงน้ำ แหล่งน้ำที่หมู่บ้านดอกคำวนนี้มีน้ำใสไหลมาตลอดปีไม่เคยแห้ง คนในหมู่บ้านใช้บ่อน้ำแห่งนี้ในการดื่มและใช้สอย บริเวณบ่อน้ำจากเดิมเป็นเพียง ธารน้ำที่ไหลซึมลงมารวมกันเป็นแอ่งใส ได้รับการปรับปรุงบ่อพักขนาดหกคูณหกเมตร และเปลี่ยนจากเพิงหลังคามุงไม้ไผ่ตั้งสลับไผ่เข้า เป็นศาลเจ้ามุงสังกะสีขนาด 3 เมตร กว้าง 1 เมตร ในปี 2547 และบูรณะอีกครั้งในช่วงปี 2550 โดยกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน

ภาพที่ 4-11 บ่อน้ำหน้าศาลหลงหวังสู่ย

ภาพที่ 4-12 ศาลหลวงวังส่วย

ด้านหน้าของศาลเจ้า “หลวงวังส่วย”มี บทกลอนคู่ บนกระดานแดงเขียนอักษรจีนว่า “生长居住念来源 饮水思源恩情大” ยามค้ำน้ำพึงรู้คุณแหล่งที่มา เติบใหญ่มาควรกตัญญู ฤๅเคยเนา

บ่อน้ำแห่งนี้ทุกปีในวันที่ 2 หลังวันตรุษจีน คนในหมู่บ้านจะมาร่วมกันฉลองจัดงานเลี้ยง รับประทานอาหารร่วมกัน ตามธรรมเนียมในหมู่บ้านนี้ บ้านที่มีเด็กเกิดใหม่ ถ้าได้ลูกชายจะเอา หมูมาเซ่นไหว้ ส่วนบ้านใดที่ได้ลูกผู้หญิงจะเอาไก่มาเซ่นไหว้ ส่วนบ้านที่ไม่มีเด็กเกิดใหม่คนใน บ้านจะนำข้าวสารคนละลิตร มาทำกินร่วมกัน พิธีจะเริ่มในช่วงเช้า บ้านที่เอาไก่ และหมูที่ถูกจับมัด นำมาวางไว้บริเวณหน้าศาลก่อน รอให้กลุ่มชายหนุ่มที่มาช่วยทำหน้าที่เชือดคอกไก่ และคอกหมู ด้านหน้าศาลได้ดั้นไม้ใหญ่ กลุ่มผู้สูงอายุจะมานั่งอยู่ด้านข้าง คอยให้คำชี้แนะคนหนุ่มและ ผู้ใหญ่ เตรียมสถานที่ และช่วยกันทำความสะอาด ลอกแนวลำธาร เพื่อให้ทางน้ำที่ไหลลงบ่อน้ำไหล สะดวกยิ่งขึ้น

โบสถ์ ช่วงปี พ.ศ. 2539-2540 เริ่มมีกลุ่มสอนศาสนาคริสต์จากคอยอ่างขาง เข้ามาใน หมู่บ้าน ขอสถานที่จากผู้นำหมู่บ้านเพื่อสร้างโบสถ์ และจัดตั้งกลุ่มเยาวชน ให้มาเรียนพระคริสต ธรรม แรก ๆ ได้รับการตอบรับจากคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ผู้ปกครองในหมู่บ้านเห็นมี กิจกรรม มีการให้ทุนเด็กนักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เข้าค่าย ศึกษาไบเบิลทุกอาทิตย์ ต่อมา ผู้นำกลุ่มเริ่มประกาศและต้องการให้มีผู้เข้าร่วมเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้ปกครองหลายคนเริ่มถูกรบกวนจาก ความหวังดีที่เริ่มเกินขอบเขต มีการปะทะกันทางความคิด ระหว่างบุคคลภายนอกที่มาเผยแพร่ และ

คนในหมู่บ้าน ปมขัดแย้งเหล่านั้น กลายเป็นจุดเริ่มต้นทำให้คนในหมู่บ้านรวมตัวขึ้นมาสร้างสำนักสงฆ์ในเวลาต่อมา

สำนักสงฆ์ปี พ.ศ. 2543-2544 ชาวบ้านนำโดย พ่อเผ่าเหล่าวัง ผู้ใหญ่บ้าน ลุงสลา และกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ ได้รับการกดดันจากกลุ่มผู้สอนศาสนาคริสต์ จากนอกหมู่บ้านที่เข้ามาสร้างโบสถ์ในหมู่บ้าน จึงรวมตัวกัน ชักชวนคนในหมู่บ้านที่ศรัทธา เข้าช่วยกันสร้างวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการตอบรับจากกลุ่มครอบครัวไทใหญ่ ครอบครัวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นอย่างดี เริ่มแรกเรียไ้รจากกลุ่มคนไทใหญ่ ช่วยกันบริจาคเงินสร้างวัด มีทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ ในหมู่บ้าน ต่อมาข่าวเรื่องการสร้างสำนักสงฆ์ขยายไปยัง กลุ่มหนุ่มสาวที่ไปทำงานอยู่นอกหมู่บ้านระดมทุน กลับมาช่วยกันทอดผ้าป่า พ่อเผ่าเหล่าวัง กล่าวว่า “ที่จริงวัดนี้เกิดได้ต้องขอบคุณกลุ่มคริสต์ ถ้าเขาสอนเรื่องดี ๆ ให้เรา เราเองก็รับฟัง แต่ตอนหลังจะมามีกับผมให้เข้าคริสต์ด้วย และยังมีมาว่าผมให้เล็กให้เจ้า หว่าผมไม่ใช้อย่างนั้นอย่างนี้ ผมเองก็ไม่ได้ไปขอข้าวเขากินนี้ ...เขายังบอกผ่านหลานผมว่า จะมาให้เรารื้อหิ้งบูชา และยังมีมาว่าศาสนาพุทธเรา พวกเรารับไม่ได้ ผมเองแต่ก่อนก็ไม่ได้คิดค้านเขา ตอนแรกช่วงสร้างโบสถ์ ผมยังเคยชวนเพื่อน ๆ ไปช่วยเขาสร้างด้วยเลย ” (หลิว เหล่าวัง, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2555)

ป่าช้า แต่เดิมคนจีนในหมู่บ้าน จะทำพิธีฝังศพ ตามพื้นที่ท้ายสวน ชายป่านอกหมู่บ้าน แต่เมื่อมีการย้ายของกลุ่มคนไทใหญ่ที่ย้ายเข้ามาในช่วง พ.ศ. 2538 ทำให้เกิดประเพณีการเผาศพ ชาวบ้านกำหนดพื้นที่นอกหมู่บ้าน ช่วงหลังทางราชการเข้มงวดสั่งให้มีการฝังศพเป็นที่ และห้ามตัดต้นไม้เพื่อทำที่ฝังศพ (ฮวงซุ่ย) ซึ่งมักจะฝังกระเจาไปทั่วเนินเขา ทว่าในคนหมู่บ้านยังคงจัดฝังตามความเคยชิน ที่ท้ายสวนท้ายไร่เช่นเดิม พื้นที่ฝังศพในหมู่บ้าน จะเลือกที่ฝังบริเวณ นอกหมู่บ้าน เป็นที่ของญาติผู้เสียชีวิต แต่ถ้าเกิดการเสียชีวิตที่ไม่เป็นมงคล จะจัดฝังบริเวณที่ป่าช้า ศพที่เผาจะฝังอยู่บริเวณที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ซึ่งตกลงกันของคณะกรรมการหมู่บ้าน

พื้นที่สวนเกษตรหนองจ่าง พื้นที่เกษตรในหมู่บ้านได้รับความช่วยเหลือจากทางได้หวัน ทางโครงการหลวงได้มาสนับสนุนให้คนในหมู่บ้าน ปลูกไม้เมืองหนาว เช่น ลิ้นจี่ อะโวคาโด พลับ ชาวบ้านได้รับเป็นที่ยึดเหนี่ยวของหมู่บ้าน ประมาณ 200 ไร่ ตั้งอยู่ระหว่างหุบเขา โดยมีสันเขาทางทิศตะวันตกเป็นส่วนของพม่าทางรัฐฉาน และทางทิศตะวันออกเป็นของฝั่งไทย ทว่าพื้นที่ตรงนี้ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวไปมา ในความดูแลเดิมของกอง บก.สูงสุด

โครงการทิวลิปของทางราชการ เป็นความพยายามจะสร้างจุดขายด้านการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่สูงบริเวณนี้ ซึ่งต่อมากลายเป็นปมความขัดแย้งตามมา ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับคนใน 3 หมู่บ้าน เบื้องต้นเจ้าหน้าที่รัฐบาลว่าจะมาช่วยพัฒนาไร้ดอกทิวลิป เมื่อทิวลิปชุดแรกบาน พื้นที่ข่าวในหนังสือประชาสัมพันธ์ ทิวลิปบานที่ไชยปราการ การเตรียมพื้นที่เพื่อนำดอกทิวลิปจาก

สายพันธุ์ฮอลแลนด์ ซึ่งไม่ใช่พืชในพื้นที่เข้ามาเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ช่วยทำให้คนก็คึกคักเพียงวันเดียวของการเปิดงาน ทว่าการเตรียมงานก่อนเปิดงานได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งรอบใหม่ของรัฐกับประชาชนในพื้นที่ เมื่อทางการสั่งตัดชมพู่กว่า 400 ต้น ของชาวบ้าน โดยไม่ได้รับการยินยอม เพื่อทำเป็นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว

ภายหลังภาพสวดย คอกทิวลิป 6 สี บนสะพาน ค้อนรับนักท่องเที่ยว และผู้ใหญ่ที่เดินทางจากหน่วยงานราชการและรัฐมาร่วมเปิดงาน แต่ในใจของผู้นำจาก 3 จากหมู่บ้านที่ดูแลพื้นที่สวนเกษตรนั้น กลับร้อนรุ่ม มีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย และการขอคืนพื้นที่จากราชการ เพราะกังวลว่านายอำเภอจะเข้ายึดพื้นที่ดังกล่าวเป็นของส่วนตัว (ชนย์ เกอ, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555) หลังจากคอกทิวลิปเที่ยวเฉาพร้อมกับนักท่องเที่ยวมาชมงานจากไป ปัญหาเรื่องพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนเริ่มรวมตัวเพื่อเรียกร้อง แต่เสียงที่ส่งออกนอกหมู่บ้าน ไม่มีสัญญาณตอบกลับ พื้นที่ความขัดแย้งถูกแซ่แซ่คนในหมู่บ้านไม่สบายใจ เปิดประชุมหมู่บ้านหลายครั้งจนกระทั่งนายอำเภอในยุคนั้นย้ายไป แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้น ณ วันนี้ยังไม่มีใครมาชดใช้คืน (อา กละ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2555)

การตัดต้นชมพู่ชาวบ้าน กว่า 400 ต้น ไม่ได้ปรากฏเป็นข่าว เหตุการณ์ยืดเยื้อต่อเนื่องประมาณ 5 ปี จนกระทั่ง เมื่อต้นเดือน มีนาคม 2556 มีการประชุมระหว่าง กลุ่มอสม.กับ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสันติวนา เรื่องการพัฒนาพื้นที่ปลูกสมุนไพร ทำให้พื้นที่ร้างของสวนทิวลิป กลับมีชีวิตอีกครั้ง วันที่ 13 พฤษภาคม 2556 ซึ่งพอดีเป็นวันพืชมงคล ประธาน อสม. และกลุ่มผู้สูงวัยในหมู่บ้านมีมติร่วมกันกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดให้พื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ในการสร้างสวนสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง คนในชุมชนจึงใช้จังหวะนี้เปลี่ยน พื้นที่ความขัดแย้งถูกแปลงให้กลายเป็นพื้นที่สำหรับปลูกสมุนไพร เป็นกิจกรรมร่วมของชาวบ้านครั้งแรกในช่วง 4- 5 ปี หลังจากเกิดความขัดแย้งยืดเยื้อในบริเวณพื้นที่แห่งนี้ (อาซังดี; หลิวชิงวัง; อาอ่าง; อาจือ, สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2556)

หอประชุมหมู่บ้าน หอประชุมหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางประชุมหมู่บ้านในแต่ละเดือน มีป้ายสหกรณ์หมู่บ้าน กองทุนชุมชนเข้มแข็ง และรายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้านแขวนอยู่ พร้อมป้ายกฎระเบียบของหมู่บ้าน โทษค่าปรับ ทำผิดในหมู่บ้าน เบอร์ติดต่อผู้นำหมู่บ้าน หอประชุมแห่งนี้ เป็นทั้งสถานที่ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในหมู่บ้าน และเป็นที่พักประชุมกับหน่วยงานราชการภายนอก

ฐานปฏิบัติการทหาร จุดตรวจบริเวณสามแยกบ้านดอกคำดวน เป็นจุดสกัดยาและป้องกันปรามเส้นทางในการลำเลียง ยาเสพติดที่เข้ามาทางฝั่งพม่า ผ่านบริเวณหมู่บ้านก่อนลำเลียงไปสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ ฐานปฏิบัติการนี้จะมีทหารผลัดกันเข้ามาประจำการช่วงละ 3 เดือน ทหารบางผลัด

เข้ามาช่วยสอนหนังสือชาวบ้าน บางผลัดมาช่วยชาวบ้านทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม และกิจกรรมที่ชาวบ้านร้องขอ (หลิว กุ้ยหมิง, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2555)

ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ความสัมพันธ์ในชุมชน ยึดโยงด้วยระบบผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้านมาจากการเลือกตั้งทำงานร่วมกับ คณะกรรมการในหมู่บ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่บ้านเป็นระบบเครือญาติเป็นหลัก งานเกษตร เป็นระบบการจ้างแรงงาน สำหรับกลุ่มที่มีฐานะทางสังคมดี เนื่องจากญาติพี่น้องไปทำงานที่ได้วัน หรือที่ในตัวเมือง จะจ้างแรงงานคนในชุมชนในช่วงฤดูกาลเตรียมดิน และฤดูกาลเก็บเกี่ยว ควบคู่ไปกับให้वानญาติพี่น้องมาช่วยกัน ในช่วงฤดูดังกล่าว ในอดีตเป็นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทำให้ญาติพี่น้องของคนในชุมชนส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ฝิ่น เกินกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุสมัยก่อน เคยใช้ฝิ่นดิบในการเยียวยาความเจ็บป่วย (สงว เหล่าลี, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2556)

ความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน ระบบเครือญาติ กู้ขนาดกับการวางความสัมพันธ์กับสมาคมขุนนาน เครือข่ายหมู่บ้านจีนที่กระจายอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีการประชุมกันในระดับหมู่บ้าน และการประชุมกันจัดงานด้านก๊วยยาเสพติดเป็นประจำทุกวันที่ 29 เดือน 3 ปีละ 1 ครั้ง โดยจัดกิจกรรมเวียนกันไปตามหมู่บ้านชาวจีนบกที่พร้อมรับเป็นเจ้าภาพ ในงานจะมีการจัดกิจกรรมกีฬา เช่น บาสเกตบอล ปิงปอง ฟุตบอล วอลเลย์ หมากรุกจีน การแข่งขันปาลูกข่าง ขุนนาน นอกจากนี้ยังมีการแสดง และประกวดการแสดงศิลปะของจีนจากแต่ละหมู่บ้าน

ภูมิวัฒนธรรม ประติมากรรมทางความคิด

หมู่บ้านดอกคำควน ก่อกำเนิด จากการขยายพื้นที่เลี้ยงม้า ของคนในบังคับบัญชาของนายพลหลี และการขยายตัวของพื้นที่การทำไร่ฝิ่นในอดีต รวมทั้งเป็นผลของนโยบายต่อต้านผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์โดยใช้กองกำลังติดอาวุธของทหารจีนคณะชาติ (KMT) ร่วมรบกับทหารไทย เพื่อหยุดการขยายพื้นที่ปฏิบัติการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภายหลังการสู้รบทางราชการได้กำหนดเขตที่อยู่ของกลุ่มจีนทหารคณะชาติ กลุ่มของนายพลหลีให้อยู่ที่บริเวณถ้ำงอบ กลุ่มของนายพลด้วนให้อยู่บริเวณแม่สลอง

ด้านการบริหารจัดการแรงงาน กลุ่มทหารจีนเมื่อถูกปลดอาวุธ ได้เปลี่ยนไปเป็นเกษตรกรระหว่างนั้นญาติพี่น้องที่อยู่ทางจีนและพม่า เริ่มทยอยย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ กลุ่มคนที่หลบภัยจากประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบด้วยจีนบก ไทใหญ่ ลาหู่ อาข่า ด้วยเหตุนี้หมู่บ้านดอกคำควน จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนที่ปรากฏให้เห็นในหมู่บ้าน ผสานกันอยู่ในครอบครัว เช่นบ้านคนจีนมีภรรยาเป็นชาวลาหู่ พ่อบ้านเป็นจีนมีเมียเป็นไทใหญ่ กลุ่มทหารที่อพยพมาได้แต่งงานกับสาวชาติพันธุ์ลาหู่ ไทใหญ่ ว้า เข้า อยู่ระหว่างทางที่อพยพมา “เมียผมก็เป็นไทใหญ่

หมู่บ้านเราจึงมีการผสมผสานวัฒนธรรม ความเชื่อแบบผสมผสาน” (หลิว เหล่าวัง, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2555)

งูเจ้า หลงหวังส่วย พื้นที่ความเชื่อในหมู่บ้าน

งูเจ้า ในหมู่บ้านเป็นเรื่องของพื้นที่ความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred narrative) เดิมทีภูเขาที่รายล้อมหมู่บ้าน เป็นที่อยู่ของงูเจ้าที่มี 2 ตัว ถูกฆ่าตายไป 1 ตัวนั้น แต่ยังเหลืออีก 1 ตัว แต่ไม่เคยมีใครเห็น หลี่หลงฟู่ วัย 71 ก่อนย้ายมาที่หมู่บ้านนี้เคยได้ยินว่า “ หลังงูตายไปไม่นาน ก็มีคนล้มป่วยติดต่อกัน บ่อน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า หลงหวังส่วย (龙王水) ที่ถูกรอบครีวในหมู่บ้านใช้ดื่มมาใช้ในบ้านนั้น ปกติน้ำจะใส ทว่าหลังจากที่ถูกฆ่าตายแล้วสีของน้ำในบ่อ เปลี่ยนเป็นสีแดง คล้ายกับเลือด พอคนที่ไปมางูล้มป่วย เริ่มมีคนอื่นในหมู่บ้านป่วยไปด้วย พอมีคนในหมู่บ้านตายต่อเนื่อง มีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้นไม่หยุด ทำให้คนในหมู่บ้านไม่กล้าอยู่ต่อ ย้ายหนีกันไปทั้งหมู่บ้าน”

เวลาผ่านไปประมาณ 4-5 ปี ชาวบ้านจากหมู่บ้านซ่งถ้งวอ ที่มักนำม้าม้าเลี้ยงบริเวณแถวนี้ ไม่เห็นว่าจะมีเรื่องร้าย ๆ อะไรเกิดขึ้นอีก แรกเริ่มมาทำที่ปักเพิงชั่วคราว ต่อมาจึงได้ย้ายลงมาอยู่ถาวร โดยมีอาภังหลี่ กับ อาภังหยาง และหยางด้ามา อาภังเหอ อาภังหลิว ชวนกันย้ายมาอยู่ด้วยกัน มีอยู่วันหนึ่งหลี่ด้าเดินนอนหลับฝันไป ในฝันเห็นงูเจ้าตัวใหญ่อีกตัวยังมีชีวิตอยู่ บอกให้ชาวบ้านไปช่วยกันดูแลบ่อน้ำแห่งนั้น ดั้นขึ้นมายางด้ามา จึงชักชวนคนในหมู่บ้านไปช่วยกันไปทำความสะอาดบ่อน้ำ และสร้างศาลเจ้าหลงหวังเมี่ยว (หลี่หลงฟู่, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2554)

หลังจากนั้นมาความกลัวในชุมชนเริ่มเลือนหายไป ผู้คนจากบ้านซ่งถ้งวอ เริ่มทยอยย้ายมาจับจองพื้นที่และสร้างที่อยู่อาศัยจนกลายเป็นหมู่บ้านดอกคำวนในวันนี้

ด้วยบริบทเหล่านี้เอง “งูเจ้า” จึงสะท้อนมิติของอำนาจเหนือธรรมชาติ การจัดการทางสังคมให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ประเด็นเรื่องความชอบธรรม และพลังการคุ้มครองรักษาจะบังเกิดปกป้องคนในชุมชน ส่วนบ่อน้ำ เป็นพื้นที่ร่วมทางสังคม สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ของการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างบริบูรณ์

ปฏิทินการเกษตร ผ่านบรื่องชันเกอ 12 เดือน

ปฏิทินวัฒนธรรม เป็นวงจรที่เกิดขึ้นในรอบปี โดยมีฤดูกาลแต่ละช่วงเวลารองรับ การเปลี่ยนแปลงในแต่ละฤดูกาล สะท้อนให้เป็นภูมิปัญญาในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิต ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จากธรรมชาติ ย้อนกลับมาช่วยดูแลผู้คนในชุมชน ภูมิศาสตร์และภูมิรู้จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาของคนแต่ละรุ่น ก่อให้เกิดภูมิชีวิตในการผลิตซ้ำ ขนบธรรมเนียมในแต่ละท้องถิ่น ทั้งแบบแผนการดำเนินชีวิต การให้ความหมายและชุดคำอธิบายในแต่ละเทศกาล ล้วนมีบริบทแวดล้อมของธรรมชาติเป็นฐานกำกับอยู่ด้วยเสมอ

ประสบการณ์ดังกล่าวในรอบปีถูกสร้างสรรค์เป็นบทร้องเพลงพื้นบ้าน เล่าความผ่าน
การเปลี่ยนแปลงทั้ง 12 เดือน ดังนี้ (เงิน ชินอึ้ง, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2555)

1. 腊月理來腊月三	頭兒大年靠門山
2. 正月理來正月三	缺把細才燒火向
3. 三月理來三月三	老老小小要種秧
4. 四月理來四月三	老老小小要耕秧
5. 五月理來五月三	田邊地老要耗光
6. 六月理來六月三	小蟲小鳥轉滿山
7. 七月理來七月三	收谷大米要找裝
8. 八月理來八月三	養牛放馬要成雙
9. 九月理來九月三	老老小小要收馱
10. 十月理來十月三	老老小小收谷忙
11. 冬月理來冬月三	桃花開下滿山紅
12. 腊月理來腊月三	買下糖果拜成雙

คำอธิบาย

เดือน 12 เดือนท้ายสุดของปีมาถึง ลูกหัวปีโผล่หัวออกจากครรภ์ก็ต้องพึ่งพาธรรมชาติ

เดือน 1 จะมาถึงต้องเตรียมผ้าไหม เตรียมฟืน ให้พร้อมสรรพ

เดือน 3 มาถึง คนหนุ่มคนเฒ่ามาช่วยกันเตรียมกล้าพันธุ์

เดือน 4 มาถึง คนหนุ่มคนสาว มาช่วยกันไถคราด ลงกล้า

เดือน 5 ผีนา รกร้าง ต้องจัดการวัชพืชให้เรียบร้อย

เดือน 6 หนอนน้อย นกน้อย เคลื่อนไหว และโผบินไปทั่วภูเขา

เดือน 7 ไกลจะเก็บเกี่ยวธัญพืช ต้องตระเตรียมยุ้งฉาง

เดือน 8 มาถึง เลี้ยงมาเลี้ยงวัว ต้องจัดเป็นคู่ (ได้เวลาผสมพันธุ์)

เดือน 9 มาถึง ผู้ใหญ่และเด็ก ๆ ต้องเตรียมฝักมาให้ช้านาญ

เดือน 10 มาถึง เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ ต่างกังวลอยู่กับการเก็บเกี่ยว

เดือน 11 หน้าหนาวมาถึง ดอกท้อบานสะพรั่งแดงระเรื่อทั่วดอย

เดือน 12 ท้ายปี ชี้อุ่นม่วน เป็นช่วงเตรียมงานมงคลแต่งงาน

ประเพณีทั้ง 12 เดือนเป็นบทร้องที่ใช้ร้องเล่นในเทศกาลสำคัญเช่น ตรุษจีน หรืองาน
สำคัญมงคลในชุมชน เนื้อหาการใช้คำจะมีการดัดแปลง เล่นคำแตกต่างกันไปไม่เหมือนกันใน
แต่ละพื้นที่เนื่องจากเป็นของพื้นบ้าน สีสันจะอยู่ที่การใช้คำซ้ำในวรรคแรก และประดิษฐ์คำใน

วรรคที่สอง ให้สอดคล้องกับช่วงเวลาในการใช้ชีวิตในแต่ละฤดูกาล

ประเพณีท้องถิ่นในชุมชนโหว่ปาเจย์ (火把节)

นอกจาก เทศกาล คุรุจิน สารทจีน เทศกาลโหว่พระจันทร์ ที่ปรากฏให้เห็นในเขตเมือง ที่มีคนจีน หรือลูกหลานคนจีนโพ้นทะเลที่แตกต่างกับกลุ่มจีนอื่น ๆ ในสังคมไทย คือ ประเพณี หั่วปาเจย์ (火把节) ในหมู่บ้านจะมีการเซ่นไหว้ บูชาไฟนี้ ซึ่งจะทำพิธีกันในวันที่ 24 เดือน 6 ตามจันทรคติ เช่นเดียวกับ กลุ่มชาติพันธุ์ป๋าย อี้ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่อาศัยทางจันตอนใต้ บริเวณมณฑลยูนนาน ทว่ากลุ่มคนฮั่นที่อพยพมาทางใต้ พลอยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มคนพื้นเมือง ดังกล่าว จึงรับเอาพิธีกรรมดังกล่าวเข้ามาในกิจกรรมสำคัญในรอบปี ดังกล่าวด้วย

ประเพณีหลักในรอบปีของจีนบกในหมู่บ้าน จะมีการฉลองเช่นเดียวกับ จีนกลุ่มอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้นี้ แต่สิ่งที่มีสีสันแตกต่าง ที่สำคัญเด่นชัดของเทศกาลในรอบปีของ บ้านดอกกล้าควนคือ ประเพณี หั่วปาเจย์ ซึ่งจัดในวันที่ 24 หรือ 25 เดือน 6 ตามปฏิทินทางจันทรคติ ความเป็นมาของเทศกาลกองไฟ “หั่วปาเจย์” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความไม่ยุติธรรมของผู้ปกครอง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันต่อต้านผู้ปกครอง เป็นเรื่องราวในสมัยนานเจ้า และเป็นต้นกำเนิดของชนชาติป๋าย ชนชาติอี้ และชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณทางตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบัน ในวันนั้นชนชาติกลุ่มน้อยเหล่านี้จัดพิธีขึ้นในวันดังกล่าว เพื่อระลึกถึงและเฉลิมฉลองถึงวีรบุรุษของตนผู้ได้สละชีพ โคดเข้ากองเพลิงเพื่อต่อสู้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมของผู้ปกครองที่โหดร้ายในสมัยนั้น

นอกจากนี้ประเพณียังมีมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัชพืชและแมลงที่เป็นศัตรู หลังการลงแขกช่วยกันเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทุกครอบครัวจะจัดงานฉลองและมีการละเล่นรอบกองไฟ ประเพณีการเดินรอบกองไฟ ยังคงสืบทอดต่อมา เป็นพิธีที่ปรากฏอยู่ในเขตที่มีชนชาติป๋ายและหุย พิธีกรรมที่สำคัญในวันนั้นที่ขาดไม่ได้ คือ การนำคบไฟ หรือ สมุนไพรมะไฟที่ตากแห้งแล้วของแต่ละท้องถิ่นนำมาจุดธูปและธูปไปตามส่วนต่าง ๆ ของบ้าน เช่น ห้องนอน ห้องครัว ยังอาจเป็นการไล่สิ่งที่ไม่เป็นมงคลออกไปด้วยเปลวไฟ และควันไฟที่นำมาจุด บางพื้นที่อาจจะไม่ปรากฏการก่อกองไฟกองใหญ่แล้ว บางพื้นที่เหลือเพียงการเซ่นไหว้ในช่วงเช้าด้วยอาหารคาวหวาน ความสำคัญของเทศกาลคือสร้างความสามัคคีในชุมชน เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ขาดไม่ได้ในรอบปีการผลิตทางการเกษตร และยังเป็นอัตลักษณ์ประจำชนชาติที่ยังปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตในรอบปี ซึ่งคนในหมู่บ้านดอกกล้าควน เมื่อถึงวันนี้ยังคงปฏิบัติสืบทอดการเซ่นไหว้ดังกล่าว (หลิหล่งฟู่, สัมภาษณ์. 10 กันยายน 2555)

พื้นที่ชายแดน ชนปิ่นวิถีชีวิตทหารคอย

ชนปิ่น (山兵) หรือ ทหารคอย เป็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมสู้รบเพื่อกู้ชาติร่วมกับกองทหาร

จีนคณะชาติ ความแตกต่างระหว่างทหารอาชีพกับทหารบ้าน ชันหน่อ เกอ เล่าว่าทหารป่าหรือ
 ชันปิ่น ไม่มีงานสู้รบก็ไปทำไร่นาทำสวน บางทีก็ทำหน้าที่คุ้มกันเสบียงที่สนับสนุนแนวหน้า
 หม่า ชูหลิน (หม่าชูหลิน, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555) เล่าติดตลกว่า “ทหารที่ไหนก็เหมือนกัน
 ชอบกินไก่ชาวบ้าน แต่ทหารไทยที่อยู่ที่สามแยกหมู่บ้านยังดีหน่อย กินไก่ชาวบ้านถูกจับได้ยังชดใช้
 ถ้าเป็นชันปิ่น หรือทหารไทใหญ่ชาวบ้านคงไม่มีสิทธิไปทวงคืน” หม่า ชูหลิน เล่าต่อว่า “สมัย
 หนุ่ม ๆ เคยไปเป็นชันปิ่น เขาไม่ได้ให้รบแต่ให้ไปคุ้มโรงผลิตฝิ่น ที่รัฐฉานคุมเดือนหนึ่งวันเดือน
 หนึ่งสลับกันไป บ้านไหนมีลูกชาย ก็ให้มาแทนพ่อได้ ส่วนพ่อของตน ก็เคยสมัครเข้าร่วมการสู้รบ
 กับทหารจีนคณะชาติ ช่วยจับไล่กองกำลังลาหู่ (มุเซอ) ที่บริเวณแกน้อย พ่อเล่าว่า จำได้แต่ว่า
 กลุ่มมุเซอ ที่ แกน้อย หมู่ 4 ไล่หมู่ 3 พอช่วงหมดผู้นำ ก็กลายมาเป็นชาวบ้านธรรมดา คนที่ติดฝิ่น
 รุ่นพ่อ ก็สูบกินทั้งนั้น”

สภาวะไร้ผู้นำ ท่ามกลางความพ่ายแพ้ของกองทัพทหารจีนคณะชาติ ส่งผลให้ผู้นำ
 ในระดับกองพลแบ่งเป็น สองกลุ่มใหญ่ที่ตัดสินใจอยู่ในประเทศไทยคือ กลุ่มแรก คือ กลุ่มนายพล
 ต้วน ซิเหวิน กลุ่มที่สองคือกลุ่มนายพลหลี่ ทั้งสองกลุ่มเลือกที่จะปักหลักใช้ชีวิตอยู่ต่อในประเทศไทย

ทว่าพื้นที่บริเวณถ้ำออบ เป็นพื้นที่อิทธิพลเก่าของกลุ่มลาหู่ จึงมีการต่อสู้ขับไล่กันก่อน
 ที่จะย้ายมาสร้างศูนย์บัญชาการที่ซั้งถ้งวอ โหล เหวปิง (กลุ่มทหารลาหู่) ที่ควบคุมเส้นทางการค้ายา
 เสพติดบริเวณนี้มาก่อน ถูกขับไล่ถอยกลับไปอยู่ชายแดนพม่า การจากไปของเจียงไคเช็คในปี 5
 เมษายน พ.ศ.2518 และการได้รับการช่วยเหลือจากทางสหรัฐลดน้อยลง พื้นที่ฝิ่นบนคอคอดแปร
 เปลี่ยนเป็น พืชเศรษฐกิจผลไม้เมืองหนาว ทั้งการกระชับพื้นที่ของรัฐบาลไทยหลังเสร็จศึกต่อสู้
 กับพรรคคอมมิวนิสต์ไทย จึงทำให้กลุ่มนายพลหลี่กับเหล่าทหารบ้านชันปิ่น แปรเปลี่ยนกลายเป็น
 เกษตรกร และกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้ผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่
 ซึ่งโครงการหลวงสนับสนุนการปลูกพืชเมืองหนาวในปัจจุบัน (ชัน หนินเจีย, สัมภาษณ์, 13
 พฤศจิกายน 2555) เปรียบเปรยสถานการณ์ดังกล่าว ด้วยสองประโยคต่อไปนี้ “烟雾有多变成
 雨山宾无头变成贼”

(คำอธิบาย) “เมฆหมอกมากเปลี่ยนเป็นฝน ทหารป่าไร้ผู้นำเปลี่ยนเป็นโจร”

“20 กว่า ปี ก่อนพื้นที่แห่งนี้มีการล่าซื้อขาย หักหลังกัน เมื่อก่อนยังไม่ได้มีจุดตรวจทหาร
 ที่สามแยก พอได้ยา จ่ายเงินกันแล้วยังมีอีกกลุ่มมากอดคอกปล้น ผ่านแล้วโยนทิ้งเหว ตามหาขังไถ่
 ไม่เจอ ตำรวจก็ยังไม่ออกไล่เข้ามาอยู่นาน ๆ ในบริเวณนี้เลย ราชการเขาก็รู้ ส่งคนมาสอนเราปลูก
 พืชส่งพันธุ์พืชเกษตรจากโครงการหลวงมาให้ พาไปดูงาน ได้วันก็ให้เงินมาทำเกษตร การตั้ง
 โรงเรียนไทย ตั้งสถานีนอนมัย และจัดกำลังทหารมารักษาการในช่วง 20 ปี ให้หลังมานี้ ทำให้คนใน

พื้นที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ดีกว่าแต่ก่อนมากแล้วครับ ยิ่ง 2-3 ปีมานี้ มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเพิ่มขึ้นตลอด (หลี่ จิงฟาง, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2555)

ภูมิชีวิต ร่องรอยการใช้ชีวิต การต่อสู้กับความเจ็บป่วย

หลักฐานก่อนประวัติศาสตร์ชุมชน

พื้นที่รอบหมู่บ้านมีภูเขาและเนินโอบอยู่โดยรอบ ห่างจากหอประชุมหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไม่มีทางสำหรับรถ ต้องเดินด้วยเท้าประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง มีหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ค้นพบ “โลงผีแมน” (แมน ในภาษาไทยใหญ่แปลว่า โผล่) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมโลงไม้” ที่กระจายตัวอยู่บริเวณพื้นที่สูงตามหน้าผา ซึ่งสามารถพบได้บริเวณจินตองได้

การฝังศพดังกล่าวนี้ ญาติจะนำศพฝังใส่ในโลงโลงศพที่ทำด้วยไม้จะถูกนำไปวางบริเวณหน้าผาตะเข็บ ในถ้ำที่อยู่เหนือผืนดินขึ้นไป หรือกึ่งแขวนหน้าผา มักจะพบในบริเวณสูงชันมีความเสี่ยงสูง ไม่สามารถที่จะปีนขึ้นไปได้โดยง่าย วัฒนธรรมโลงผีแมน ปรากฏหลักฐานในภาคใต้ของจีน หรือพบในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย เช่น ได้หวัน หูเป่ย์ หูหนาน เสฉวน กุ้ยโจว ยูนนาน และยังพบต่อเนื่องเรื่อยลงมาถึงบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย (互动百科, 2012)

โลงผีแมนในจีนกับโลงผีแมนในเมืองไทย

จากการศึกษาของโครงการ โบราณคดีบนพื้นที่สูง บริเวณจังหวัด แม่ฮ่องสอน ค้นพบแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมโลงไม้เช่นกันในอำเภอปางมะผ้า จำนวน 14 แหล่ง (พ.ศ. 2544-2549) ผลจากการ ศึกษาเบื้องต้นพบโครงกระดูก จากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดที่มีอายุอยู่ในช่วง 13,640 $\pm$ 380 ปี อีกโครงกระดูกที่มีอายุ 12,100 $\pm$ 60 ปี เป็น โครงกระดูกที่อยู่สมัยไพลสโตซีนตอนปลายร่วมสมัยกับ Homo Florensis ที่พบในเกาะ Flores ประเทศอินโดนีเซีย (รัศมี ชูทรงเดช, 2549, หน้า 10) ข้อมูลเหล่านี้เป็นจุดเชื่อมต่อของจิ๊กซอร์ที่ขาดหายไปจากวิวัฒนาการมนุษย์ ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย กับ จินตองใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้งานวิจัยโครงการ โบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ยังมีการศึกษาสัณฐาน DNA จากฟันมนุษย์ที่ได้จากโครงกระดูกที่สำรวจ จำนวน 28 ตัวอย่าง จากทั้งหมด 52 ตัวอย่าง สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 มี Ancient DNA Sequence เหมือนกับกลุ่มลัวะและกลุ่มไทยยวน (มอญ-เขมร) กลุ่มที่ 2 มี Ancient DNA Sequence คล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซอ และมุเซอ (รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, 2549, หน้า 380) เบาะแสจากข้อมูลโดยสังเขปข้างต้น แสดงให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับพื้นที่วัฒนธรรมโลงไม้ “โลงผีแมน” ของหมู่บ้านคอกลำควน อย่างน้อย 2 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 “พื้นที่ตั้ง” ของหมู่บ้านดอกคำควน อยู่ในแนวเหนือใต้ เป็นพื้นที่ซึ่งมีการกระจายตัวของวัฒนธรรมโลงไม้ในกลุ่มผู้คนโบราณที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่สูง (แนวเหนือ-ใต้) เป็นส่วนหนึ่งของภาพต่อแสดงให้เห็นแหล่งโบราณคดีของวัฒนธรรมโลงไม้ จากพื้นที่ภาคเหนือของไทยทางใต้ลงไปถึงอินโดนีเซีย มีจุดเชื่อมต่อที่บริเวณเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทางเหนือขึ้นไปเชื่อมไปถึงบริเวณจีนตอนใต้

ประเด็นที่ 2 กลุ่มคนที่จัดอยู่ในชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูล (มอญ-เขมร) และพูดภาษา ลีซอและมูเซอ (ลาหู่) ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาย่อย (ทิเบต-พม่า) ซึ่งจากปากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ บ้านดอกคำควน ก่อนหน้านี้มีกลุ่มคนที่มาตั้งบ้านเรือน เป็นกลุ่มลีซอ ม้ง มูเซอ และแม้ปัจจุบันมีกลุ่มมูเซอที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียง แต่เป็นกลุ่มใหม่เพิ่งอพยพมาไม่ถึง 30 ปีมานี้

ทั้งประเด็นแรกและประเด็นที่สองให้ภาพในมุมมองกว้างของพื้นที่ร่วมทางวัฒนธรรม แม้มีโลงไม้เป็นหลักฐาน แต่ระยะเวลาระหว่าง 12,100 ปี จนถึงประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน ยังไม่ปรากฏความต่อเนื่องของวิถีชีวิตของกลุ่มคนเหล่านั้นในวันนี้ และยังไม่มียุทธศาสตร์อื่น ๆ ที่จะเชื่อมต่อกว่า กลุ่มลีซอ และกลุ่มมูเซอ เป็นลูกหลานโดยตรงกับผู้คนในโลงไม้ดังกล่าว ในขณะที่ปัจจุบันไม่พบว่ามีกลุ่มลีซอและ มูเซอ ใ้ส่ศพผู้ตายในโลงไม้และนำไปไว้ตามหน้าผา แม้จะมีการกระจายตัวของกลุ่มของชาติพันธุ์ดังกล่าวอยู่ในภูมิภาคเหนือของไทย

พื้นที่ตำนาน สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์

ตำนานการช่วงชิงอำนาจในการปกครองพื้นที่บริเวณชายแดนอำเภอฝาง ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ มีร่องรอยให้ติดตาม ผ่านนิทานเรื่องพระนางสามผิว เนื้อหาการแย่งชิงของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ตั้งของอำเภอฝาง (อำเภอไชยปราการเมื่อก่อนเป็นส่วนหนึ่งของฝาง แยกออกเป็นอำเภอปี เนื้อหาตำนาน ช่วยสะท้อนให้เห็นเรื่องเล่า การมีอยู่ของกลุ่มอำนาจกลุ่มต่าง ๆ ในบริเวณนี้ของกลุ่มคนที่พยายามเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ล้านนา โดยเฉพาะบริเวณอำเภอ แม่อาข ฝาง ไชยปราการ ซึ่งบริเวณนี้สันนิษฐานว่าเป็นเมืองเก่าของพ่อขุนมังราย ก่อนที่จะเคลื่อนไปตั้งเมืองเชียงใหม่ (อินทร์สุวรรณ แฉ่มแสง, 2551, หน้า 27)

เนื้อเรื่องโดยย่อ พระนางสามผิว

“ในอดีตมีกษัตริย์เจ้าเมืองพระองค์หนึ่ง มีพระนามว่าพระเจ้าฝางอุดมสิน ทรงพระนามเดิมว่า “พระยาเชียงแสน” เป็นราชบุตรของเจ้าเมืองเชียงแสน ได้เสด็จมาทรงปกครองเป็นเจ้าเมืองฝาง ในปี พ.ศ. 2172 ศักราชได้ 990 ตัว เดือน 8 เหนือ แรม 13 ค่ำ พร้อมด้วยพระชายา ซึ่งมีพระนามว่า “พระนางสามผิว” เป็นพระราชบุตรของ เจ้าเมืองล้านช้าง (เมืองเวียงจันทน์) ซึ่งมีพระสิริโฉมงดงามเป็นที่เลื่องลือไปทั่วสารทิศว่า พระองค์ทรงมีผิวพระวรกายถึงสามผิว กล่าวคือในตอนเช้าจะมีผิวสีขาวดุจบุปผา ในตอนบ่ายจะมีผิวสีแดงดังลูกตำลึงสุก และในตอนเย็นผิวพระวรกายจะเป็นสี

ชมพูเรือ ประหนึ่งดอกบัว....

ทั้งสองพระองค์ปกครองเมืองฝางอยู่ในฐานะเมืองขึ้นของพม่า ทำให้พระเจ้าฝางอุดมสิน ทรงมีพระราชดำริ ที่จะกอบกู้เอกราชเมืองฝางคืนจากพม่า โดยได้ชองสุมฝักซ้อมกำลังพล เตรียมอาวุธและเสบียงกรังไม่ยอมส่งส่วย ทั้งยังฝ่าฝืนและขัดคำสั่งของพม่า จนความทราบถึง เมืองพม่าว่าเมืองฝางคิดจะแข็งเมือง ไม่ยอมเป็นเมืองขึ้น “พระเจ้ากวะมังกาสุทธโรธรรมราชา” ที่ ครองเมืองอังวะ กษัตริย์พม่า จึงได้ยกทัพหลวงมาตีเมืองฝาง....

การต่อสู้ยืดเยื้อกว่า 3 ปี 6 เดือน ประชาชนเสียชีวิต ทหารและประชาชนบาดเจ็บล้มตาย ลงเป็นอันมาก พม่าได้ล้อมเมืองฝางไว้เป็นเวลานานถึง 3 ปี กับ 6 เดือน ทำให้เสบียงอาหาร ในเมืองฝางที่เก็บสะสมไว้หมดลง ประชาชนอดอยาก

พระเจ้าฝางอุดมสินและพระนางสามผิว คิดว่าพระองค์ท่านเป็นต้นเหตุแห่ง ความเดือดร้อนในการที่จะกอบกู้บ้านเมือง แต่กระทำการไม่สำเร็จ พระองค์จึงตัดสินใจ พยายามหนีเพื่อปกป้องชาวเมืองฝางให้รอดพ้นจากการเข่นฆ่าของทหารพม่า พระเจ้าฝางอุดม สิ้นและพระนางสามผิว จึงสละพระชนม์ชีพ ด้วยการกระโดดลงบ่อชาววา และเป็นเวลาเดียวกันที่ ทหารพม่าเข้าตีเมืองฝางได้สำเร็จ เมื่อ พระเจ้ากวะมังกาสุทธโรธรรมราชา ทราบถึงวีรกรรมของทั้ง สองพระองค์ท่าน พระเจ้ากวะมังกาสุทธโรธรรมราชา จึงมีคำสั่งห้ามทหารพม่าไม่ให้ทำร้าย ประชาชนเมืองฝาง จากนั้นพระองค์จึงได้ยกทัพกลับกรุงอังวะ ประเทศพม่า”

เนื้อหาด้านานดังกล่าว ผู้วิจัยต้องการ โยงให้เห็นเรื่องราวของกลุ่มคนที่ผลัดเปลี่ยนเข้ามา ยึดพื้นที่บริเวณนี้ การเปลี่ยนผ่านอำนาจของ กลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ในส่วนนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ อย่างน้อย 3 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ

ประเด็นที่ 1 การมีอยู่ของตำนาน ผ่านเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ พื้นที่แห่งนี้มี การเชื่อมต่อของกลุ่มคน 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่ม พระเจ้าฝางอุดมสิน บ่งบอกความสัมพันธ์ ผ่าน ความเป็นราชบุตรของ “พระเจ้าเชียงแสน” การขยายอำนาจลงมาทางใต้ของกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ แม่น้ำโขง กลุ่มที่ 2 พระนางสามผิว เป็นบุตรของ “เจ้าล้านช้าง” เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมข้ามแม่น้ำ โขง และ กลุ่มที่ 3 กลุ่ม “พม่า” ที่เข้ามาครอบครองพื้นที่แห่งนี้ และถูกต่อต้านจากกลุ่มคนที่ 1 และ กลุ่มคนที่ 2

ประเด็นที่ 2 การเล่าว่า พระนางมีผิวสามสี ในแต่ละวัน ถ้าตีความเรื่องมหัศจรรย์ แบบนี้ ผ่านมุมมองเชิงชาติพันธุ์ การที่พระนางมีผิวสามสี มีนัยสะท้อนให้เห็นการมีอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน หลากชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจุบันยังมีกลุ่มคน ซึ่งมีผิวครบ 3 สี 3 กลุ่ม สะท้อนการมีอยู่ของกลุ่มคน บริเวณนี้ได้แก่ กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท กลุ่มคนที่พูดตระกูลภาษา(ทิเบต-พม่า) และกลุ่มคนที่ พูดภาษามอญเขมร ในบริเวณลุ่มน้ำฝาง

ประเด็นที่ 3 พื้นที่แห่งนี้ ในอดีตมีร่องรอยทางโบราณคดีของตัวเมืองเก่า แนวกำแพง ที่ล้อมรอบเมืองเก่าฝาง อย่างไรก็ตามเป็นข้อมูลที่น่าสนใจ ในงานวิจัยนี้ต้องการชี้ให้เห็น มิติของการเปลี่ยนผ่านสลับกันเข้ามามีอำนาจของกลุ่มคนทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งในช่วง 60 ปีที่ผ่านมา มีกลุ่มคนอีกกลุ่มที่เข้าร่วมใช้พื้นที่บริเวณนี้ คือ กลุ่มทหารจีนคณะชาติ ซึ่งหลบภัยทางการเมืองเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างพื้นที่ชายแดนไทยเมียนมาร์ กระจายอยู่ที่บ้านแม่สะลอง และบ้านถ้ำจ๊อบ ซึ่งเป็นที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้านดอกคำวน

ก่อนหน้านี้จะมีทหารจีนคณะชาติ หรือกลุ่มก๊กมินตั๋ง เข้ามาอยู่บริเวณนี้ มีกลุ่มหลักที่เป็นทหารป่า คือ กลุ่ม โหล เหว่ปิง ซึ่งพูดภาษาตระกูลยอย ทิเบต-พม่า ควบคุมพื้นที่นี้มาก่อนที่กลุ่มของนายพลหลี จะขับไล่ให้ออกไปนอกพื้นที่

จากคำบอกเล่าของ (หยางหน่ายไน, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2555; หลิวเหล่วว้าง, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2555) เหตุการณ์สู้รบบริเวณหมู่บ้านซ่งถ้งวอซึ่งอยู่ห่างจาก หมู่บ้านดอกคำวนยังคงมีการสู้รบแย่งชิงพื้นที่กันระหว่างกลุ่มลาหู่ พ่อของผม (หลิวเหล่วว้าง) ก็เคยเข้าร่วมกับนายพลหลีต่อสู้กับ กลุ่มลาหู่ สามีของหยางหน่ายไนก็เข้าร่วมสู้กับกลุ่มลาหู่เพื่อแย่งชิงพื้นที่แห่งนี้ ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2504 กองกำลังอิสระลาหู่กลุ่มนี้ ควบคุมพื้นที่เส้นทางการค้าระหว่าง ชายแดนพม่า และพื้นที่บริเวณแนวภูเขาแดนลาว กลุ่มกองกำลังนี้ ถูกกองพลที่ 3 ของนายพลหลี ตีแตกพ่ายหลบหนีกลับไปทางฝั่งพม่าในช่วงปี พ.ศ. 2504-พ.ศ. 2505

พื้นที่ชายแดน กันชนระหว่างรัฐที่ถูกสร้างใหม่

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ทว่าความขัดแย้งระหว่าง จีนคอมมิวนิสต์ และ จีนคณะชาติ (จีนก๊กมินตั๋ง) ได้เริ่มเปิดฉากการทำสงครามกันต่อ ภายหลังที่จีนคณะชาติพ่ายแพ้ได้อพยพเคลื่อนเข้าพม่า และลาว (ประวิตินายพลลีเหวินฮ้วน และกองทัพบกที่ 3, 2550) ก่อนมาปักหลักใช้พื้นที่ชายแดนที่ภาคเหนือของประเทศไทย ขณะที่การเมืองของไทยได้ประสานกำลังกับกลุ่มคนเหล่านี้ ต่อสู้ทางการเมืองเพื่อช่วงชิงพื้นที่การขยายพื้นที่ของกลุ่มคอมมิวนิสต์

บริเวณชายแดนไทยจึงมีช่องว่างให้กลุ่มทหารเหล่านี้ แปรสภาพเป็นกองกำลังกันชน ที่มีอุดมการณ์ทางความคิดและลัทธิการปกครองที่แตกต่างกันเป็น ปราภฏเป็นความขัดแย้งบริเวณชายแดนไทย และพื้นที่สูงของประเทศไทย เช่น สมรภูมิดอยยาว ดอยผาหม่น ซึ่งเป็นชัยภูมิสำคัญ เพราะเป็นสันดอยยาวทอดลงสู่เทือกเขาด้านจังหวัดน่าน เพชรบูรณ์ พิชญ์โลกติดต่อถึงกันได้ตามสันเขา เกื้อกูลแก่ผู้รุกราน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กาญจนะ ประกาศวุฒิสาร, 2537, หน้า 33-34) ในมุมมองของทหารจีนคณะชาติมีความหวังกู้ชาติโดยใช้พื้นที่ของประเทศไทย พม่าและลาวเป็นที่พักพิงก่อนรອງจังหวะรุกกลับไปตีได้กับกลุ่มจีนคอมมิวนิสต์ ส่วนไทยใช้พื้นที่ดังกล่าวใน

ขณะนั้นเป็นกันชนระหว่างรัฐป้องกันการรุกรานของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่แผ่ขยายมาถึงบริเวณชายแดนของประเทศไทย

ความดีความชอบของกลุ่มทหารจีนคณะชาติในการเข้าร่วมสมรภูมียึดพื้นที่คืนจากกลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดังกล่าว ในช่วงปีพ.ศ. 2513-2518 และพื้นที่เขาป่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2524 ทำให้ อดีตทหารจีนคณะชาติ (ทจช.) เสียชีวิตและบาดเจ็บทศพลภาพเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญให้รัฐบาลพิจารณากำหนดสถานะของอดีตทหารจีนคณะชาติได้รับการเปลี่ยนแปลงสัญชาติ กำหนดการได้รับสถานะ เป็นลำดับดังนี้

คณะรัฐมนตรี มีมติ เมื่อ 6 ตุลาคม 2513 เห็นชอบในอดีตทหารจีนชาติอาศัยอยู่ในประเทศไทยในฐานะผู้อพยพ

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อ 30 พฤษภาคม 2521 กำหนดสถานะให้กับผู้ที่ทำคุณประโยชน์เป็นผู้เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายให้แปลงสัญชาติได้

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อ 12 มิถุนายน 2527 กำหนดสถานะให้กับบุตรของอดีตทหารจีนชาติด้วยการพิจารณา ค้นสัญชาติให้กับบุตรที่เกิดในประเทศไทยที่ถูกเพิกถอนสัญชาติตามปว. 337

เดือนพฤษภาคม 2546 กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2527 โดยการแปลงสัญชาติให้กับอดีตทหารจีนชาติไปแล้วประมาณ 7,000 คน (ยอดทหารจีนคณะชาติมีทั้งสามจังหวัด มีอยู่ 13,728คน) ส่วนที่เหลืออยู่ระหว่างการดำเนินการ

ภาพที่ 4-13 ผู้นำทหารจีนคณะชาติ เข้าเฝ้าถวายหินที่อยู่บนยอดคอกยผาดัง

กลุ่มกองกำลังของทหารจีนคณะชาติ ไม่ได้ประกอบด้วยกลุ่มคนที่พูดภาษาจีน อย่างเดียว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อยู่ในบังคับบัญชาจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ไทใหญ่ ลาหู่ ว้า เข้าร่วมในการสู้รบ ด้วยเหตุนี้เองในหมู่บ้านดอกคำวอน และหมู่บ้านที่อยู่ในความดูแลของนายพลลิกว่า 40 หมู่บ้านจึงมีชาวบ้านจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมอยู่ด้วย จากการศึกษาในหมู่บ้านดอกคำวอนพบว่า มีกลุ่มคน 6 ภาษา ในหมู่บ้าน คือ กลุ่มที่พูดภาษาจีนยูนนาน ภาษาว้า ลาหู่ ไทใหญ่ พม่า และกลุ่มที่พูดภาษาไทย

ภูมิชีวิต และร่องรอยของผู้คนมีหลงเหลือให้เห็นจากโครงกระดูก เป็นหลักฐานสำคัญ การอยู่อาศัยของกลุ่มคนในอดีตในพื้นที่แห่งนี้ ส่วนตำนานเรื่องเล่า สะท้อนการให้ข้อมูลเพื่อชวนให้ระลึกถึงบุคคลสำคัญในพื้นที่ปลุกความหวงแหนในถิ่นที่อยู่ ตำนานจึงช่วยตอกย้ำ ความขลังของผู้นำในเชิงวีรบุรุษ ส่วนความหลากหลายของชาติพันธุ์ ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นมีอยู่ของกลุ่มคนหลากหลายตระกูลภาษาที่ปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ชายแดนบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

ภูมิหลังทางประวัติของจีนคณะชาติ และความสัมพันธ์ที่มีต่อประเทศไทย ปรากฏในงานของ กาญจนะ ประภาสวุฒิ ชื่อหนังสือ ทหารจีนคณะชาติ (ก๊กมินตั๋ง) ตกค้างทางภาคเหนือ ประเทศไทย 2546 มีการตีพิมพ์และเผยแพร่ให้คนอ่านได้ แต่ประวัติศาสตร์สุขภาพ มิติของการต่อสู้กับโรคภัยและภูมิปัญญาในการเยียวยาโรคภัยในอดีตมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนในหมู่บ้านที่อยู่ในกลุ่มของจีนบก เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้เจ็บป่วย พวกเขามีการดูแลสุขภาพกันอย่างไร ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ประวัติศาสตร์สุขภาพชุมชน

ประวัติศาสตร์สุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านในวิถีชุมชน เป็นมิติที่ถูกมองข้ามไปในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของคนในพื้นที่ชายแดน จากการศึกษาเรื่องเล่าและประสบการณ์การรักษาสุขภาพของคนในหมู่บ้าน ด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน และการแพทย์พื้นบ้าน พบโรคภัยในอดีตที่นำความทุกข์มาให้กับคนในชาวบ้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สถานการณ์โรครุมเร้าในอดีต และปัจจุบัน

สถานีอนามัย อยู่ห่างจากหมู่บ้านดอกคำวอนไปทางทิศเหนือ ประมาณ 3 กิโลเมตร ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2537 โดยกลุ่มโรดารีสากลไทเปบริจาคเงินก่อสร้าง สถานีอนามัยแห่งนี้ให้บริการชุมชนครอบคลุมการให้บริการในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน

ปัจจุบันได้รับการ ยกฐานะเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และเมื่อปี พ.ศ. 2554 ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทัพสหรัฐเป็นเงิน 14 ล้านบาท ในการก่อสร้าง รพ.สต. แห่งใหม่เปิดทำการเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2555

จากการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน (พ่อเผ่าเหล่าวัง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555)

“โรคทั้ง 10 ที่อนามัยเขาจัดอันดับนั้น หมอพื้นบ้านรุ่นก่อน ๆ เขาจะไปค่ายรู้จัก ซึ่งเรื่องเบาหวาน แต่ก่อนมันไม่มี ที่พม่าไม่เคยรู้จัก พ่อเผ่าเหล่าวัง บอกว่าอาหารการกินสมัยนี้มันไม่เหมือนเมื่อก่อน ผมย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านเพิ่งรู้จักคนเป็นเบาหวาน”

เมื่อถามความเห็นจากพ่อเผ่า เหล่าวัง ซึ่งเป็นหมอยาพื้นบ้านในหมู่บ้าน เกี่ยวกับอาการของโรคในอดีตมีโรคใดที่รุนแรงเป็นพิเศษ พ่อเผ่าให้ความเห็นว่า “โรคที่มีอาการรุนแรง พบบ่อย และก่อให้เกิดความทุกข์ในชุมชน ในอดีต มีโรคที่เรียกว่า “กั่งดิง” โรคนี้เมื่อ 10 กว่าปีก่อนยังเคยได้ยินว่าคนแถว ๆ หมู่บ้านคนจีนเป็นกันอยู่ อาการสำคัญ คือ จะออกตุ่ม เป็นเม็ด ๆ รอบบริเวณรูทวารหนัก สาเหตุจากการไม่ถ่ายท้องเป็นเวลานาน เกิดความร้อนสะสม กลายเป็นลมร้อนอยู่ในระบบภายในร่างกาย ตุ่มที่ออกจะปรากฏมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไม่รักษาให้ทันอาจเสียชีวิตได้ โรคนี้ปัจจุบันไม่ได้ยินว่าใครเป็นแล้ว” (หลิว เหล่าวัง, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2555)

อดีตผู้อำนวยการท่านหนึ่งที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารแห่งนี้ เล่าว่า “ความยากในการจัดการดูแลสุขภาพของคนที่นี่ ถ้าไม่นับเรื่องการเดินทางเข้าออกระหว่างตัวอำเภอ และตัวโรงพยาบาลแล้ว คือเรื่องการสื่อสารกับคนป่วย กลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ที่มาอนามัยต้องใช้ล่ามช่วยแปล การออกหน่วยในหมู่บ้านตามแผนเยี่ยมคนป่วยตามบ้าน จึงมีไม่บ่อยนัก โรคที่เป็นในช่วงที่ผมมาอยู่ ลดลงมากคือ โรคมาเลเรีย ที่ลดไม่ใช้ปฏิบัติการของ อสม. แต่พื้นที่ป่าไม่ถูกตัด ความทึบของต้นไม้ในป่าก็น้อยลง ความชุกของยุงก็น้อยไปด้วย ” (ผอ.ก, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2554)

โรคไข้เลือดออก “มีบ้าง ถ้าเกิดปัญหาเราประสานกับ ทางอบต. นอกพื้นที่ให้มาช่วยพ่นยาเมื่อได้รับแจ้งเหตุการณ์ระบาด จัดทีมอสม.เข้าเยี่ยมบ้านตรวจบริเวณที่น้ำขัง จุดเสี่ยงทุกครัวเรือน ...คนใน 4 หมู่บ้าน มีการย้ายเข้าย้ายออกบางครั้งไปติดโรคหมู่บ้านญาติพี่น้องที่อยู่ข้างล่าง และมาแพร่ในหมู่บ้าน ส่วนบุคลากรที่มาปฏิบัติงานในโรงพยาบาลแห่งนี้ ถ้ามีโอกาสย้ายได้ก็ต้องการย้ายไปที่อื่น ” (ผอ.ก อ้างแล้ว)

จากการพูดคุยกับกลุ่มอสม. หมอยาพื้นบ้านและผู้สูงวัยในหมู่บ้าน ในช่วงเดือนธันวาคม 2555 ถึงเดือน พฤษภาคม 2556 รวบรวมชื่อโรคที่เคยปรากฏในอดีต หรือเคยเห็นคนป่วยในชุมชน ในช่วงก่อนจะมีสถานีนโยบาย มีชื่อหรืออาการที่ปรากฏอย่างน้อย 50 โรค/ อาการ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4-2 โรคที่ปรากฏในหมู่บ้านก่อนมีสถานอนามัย

ชื่อโรคต่าง ๆ ที่คนในหมู่บ้านเคยเป็นก่อนมีสถานอนามัย จำนวน 50 โรค				
1 กังคิง	2 ชา	3 ความดันสูง	4 มะเร็งปอด	5 เจ็บคอ
6 ลมชัก	7 ซาห่านกันเหมี	8 ความดันต่ำ	9 ไข้เลือดออก	10 ผื่นคัน
11 ปวด	12 มือและแขน	13 ต่อมน้ำนม	14 กระดูกหัก	15 เด็กเพ็ง
ประจำเดือน	ขาอ่อนแรง	อักเสบ	เส้น	คลอดตัวเหลือง
16 สาน	17 ปอดบวม	18 คางทูม	19 ปวดเมื่อย	20 โรคกรรม
21 ไอ	22 ตาฝ้า ตาฟาง	23 งูสวัด	24 ขาบวม	25 ไข้หวัด
26 วัณโรค	27 ตาแดง	28 ท้องเสีย	29 โรคเกาต์	30 เบาหวาน
31 โปริโอ	32 โรคเท้าช้าง	33 ท้องผูก	34 อาหารเป็นพิษ	35 อีสุกอีใส
36 ปวดเข่า	37 อัมพฤกษ์	38 เอดส์	39 เหน็บชา	40 ปวดฟัน
41 อัมพาต	42 โรคกระเพาะ	43 ลมชัก	44 มาเลเรีย	45 หูหนวก
46 นิ้ว	47 ลมพิษ	48 ปอดบวม	49 ลมพิษ	50 ท้องร่วง

แผนการปฏิบัติงานของหน่วยปฐมภูมิ สถานอนามัยสันติวัฒนา ต.หนองบัว อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่	
วัน	เวลา 08.30น.-16.30น.
จันทร์	ตรวจโรคทั่วไป คลินิกวางแผนครอบครัว เข็มบ้าน
อังคาร	ตรวจโรคทั่วไป คลินิกฝากครรภ์ เข็มบ้าน
พุธ	ตรวจโรคทั่วไป คลินิกสุขภาพเด็กดี เข็มบ้าน เฉพาะพุธที่ 2 ของเดือน
พฤหัสบดี	ตรวจโรคทั่วไป คลินิกโรค ความดันโลหิตสูง คลินิกมะเร็ง เข็มบ้าน ปากมดลูก
ศุกร์	ตรวจโรคทั่วไป อนามัยโรงเรียน เข็มบ้าน
เสาร์	ตรวจโรคทั่วไป ให้คำปรึกษาทั่วไป
อาทิตย์	ตรวจโรคทั่วไป ให้คำปรึกษาทั่วไป
ทุกวันจันทร์-ศุกร์ เปิดให้บริการนอกเวลาราชการ ตั้งแต่ 16.30น.-19.30น หมายเหตุ อุบัติเหตุฉุกเฉิน ติดต่อโรงพยาบาลไชยปราการ โทร 053-457444, 1669 รงฉุกเฉินโรงพยาบาลไชยปราการ	

ภาพที่ 4-14 การให้บริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล รพ.สต. (สถานอนามัยในอดีต)

โรค 10 อันดับที่คนในชุมชนมารักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

โรคเรียงตามอาการที่ประมวลจากเวชระเบียนของ รพ.สต. 10 อันดับแรก ช่วงปี พ.ศ.2555-พ.ศ.2556 มีดังต่อไปนี้

1. ทางเดินหายใจ
2. ความดันสูง
3. เวียนศีรษะ
4. ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
5. ไอ
6. ปวดหัว
7. ผื่น
8. ติดเชื้อจากระบบทางเดินหายใจส่วนบน
9. ทางเดินอาหาร
10. ท้องอืด ท้องเฟ้อ

อาการ/ โรค 10 อันดับที่คนในชุมชนยังคงรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้าน
สำรวจในช่วง พ.ศ.2555-2556 (ผู้มารับการรักษาที่บ้านหมอพื้นบ้าน)

1. ชา
2. ปวดเมื่อย
3. ท้องอืด ท้องเฟ้อ
4. ความดัน
5. เบาหวาน
6. ไตอ่อนแอ
7. เหน็บชา
8. กระดูกทับเส้น
9. ไข้ป่า
10. ลมผิเคื่อน

จากข้อมูลด้านบน โรคหรือกลุ่มอาการที่ทางโรงพยาบาลบันทึกกับสิ่งที่หมอพื้นบ้านได้จ่ายยาสมุนไพรช่วยเหลือผู้ที่มารับการรักษาที่บ้านหมอพื้นบ้าน ส่วนใหญ่คล้าย ๆ กัน ที่ต่างกันคือ อาการชา กระดูกทับเส้น และลมผิเคื่อน ทั้ง 3 อาการทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่ายังคงมีคนเข้ามารับการรักษาที่บ้านหมอพื้นบ้านในชุมชน

ต่อไปนี้เป็นคำบอกเล่า และประสบการณ์ความทรงจำของผู้ที่มีอาการทั้ง 3 โรค
ดังต่อไปนี้

“ซา” (痧) ในทฤษฎีของชาวจีนเป็นอาการที่เกิดขึ้นภายใน จะปรากฏออกมาเมื่อทำการ “ชูด” (刮) ถ้าชูดออกมาแล้วไม่เป็นผื่นแดง หรือผื่นสีเข้ม แปลว่าไม่ได้เป็น “ซา” อาการเริ่มต้นของหัดเย็น ต้องกวาซา สังเกตตัวเองได้จาก อาการเบื่ออาหาร คอพลา มึน ๆ มือเท้าเย็น ๆ เหงื่อซึมออกไรผม หัวมึนแบบตื้อ ๆ ครั่นเนื้อครั่นตัวนิด ๆ ไม่ถึงกับเป็นไข้ หงุดหงิดง่าย เหมือนนอนไม่พอใจตื่นเร็ว (เหอ เชิง, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2555)

เหอ เซา เมิ่ง วัย 59 ปี เล่าประสบการณ์ชาที่เคยประสบให้ฟังดังต่อไปนี้ “มักเกิดจากการที่นอนไม่พอ หลับดึกผิวดำนอนไม่หลับ หรือหลับแล้วตื่นมา ผมเปียก เจออากาศเย็น แอร์เป่าหัวแบบตรง ๆ ก็เป็น อากาศเปลี่ยนร้อน ๆ หนาว ๆ กินไม่อิ่ม สารอาหารไม่เพียงพอก็เป็นอาการของความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย หรือเกิดจากกระทบกับไอน้ำเย็น เป็นความชื้นแทรกซึมเข้าร่างกาย ทำให้เลือดหมุนเวียนไม่ดีพอตามปกติ “

“การรักษาด้วยการแก้ที่ต้นเหตุคือ ปรับระบบไหลเวียนเลือด โดยการกวาซาที่แผ่นหลัง โดยใช้ยาหม่องแบบร้อนช่วย การแช่น้ำอุ่น หรือ แช่เท้า เท้าที่จะมีขิงชาตระไคร้ในครีว ที่เอื้อให้ใช้ได้ หรือหากพอทนได้ก็ออกกำลังกาย กินอาหารให้ครบ และบำรุงด้วย ใ้เก๋จุนกระดูกด้าผสมยาจีน คี๋มต้อนอุ่น ๆ เป็นต้น รวมทั้งการนอนหลับให้เพียงพอ ทำใจให้สบาย เพื่อแก้ตามอาการต่าง ๆ ให้ระบบต่าง ๆ ที่รวนไป ปรับสู่สมดุลตามแบบวิถีทางธรรมชาติ ทั้งนี้กว่าซาจะช่วยขับไอน้ำความชื้นที่สะสมอยู่ในอวัยวะภายในออกจากร่างกายผ่านรูขุมขน”

“ส่วน ซา ที่เกิดจากหัดร้อน เกิดจากการที่ร่างกายเจออากาศร้อนไปทำให้สมดุลร่างกายรวน ต้องแก้ตามอาการไป เช่น กินอาหารฤทธิ์กลางและเย็น เช่นสาเล่ กวาซาไล่ความร้อน ความร้อนจะเคลื่อนมาที่ผิวหนังที่กวาซา นอกจากนี้ยังต้องรู้จักทำใจให้เย็น อย่าโมโหบ่อย ๆ ลูกชายผมเป็นคนช่วยชูดซาให้ผม ถ้าผมเริ่มจะมีอาการก็เรียกลูกมาชูดไว้ก่อนกันมันลูกถาม “ (เหอ เซา เมิ่ง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

กระดูกทับเส้น ความเข้าใจและคำอธิบายเรื่องกระดูกทับเส้นนั้น ในพ่อเฒ่าเล่าว่าให้คำอธิบายว่า ชื่อนี้ในภาษาจีนเรียกว่า (坐骨神经) ถ้าตีความตามอักษรว่า กระดูกมันทับเส้นมันไม่น่าจะใช้ มันเป็นเรื่องของเส้นอื่น เส้นประสาทมันถูกบีบด้วยไขมันที่อุดตันในเส้นเลือด พอเลือดไหลเวียนไม่สะดวกอาการคันคัน ฟันที่หลุดเลือดขยายไปบีบกระดูกกระดูก ส่วนใหญ่ถ้าเป็นแบบนี้จะสามารถรักษาหายได้ แต่ถ้าเป็นอาการเคลื่อนของกระดูกระหว่างข้อเคลื่อนออกมาทับเส้นนั้นก็เป็นอย่างอื่นเรื่องหนึ่ง อันนั้นเป็นกระดูกทับเส้นจริง อาการอย่างแรกรักษาต้องบำรุงไต บำรุงกระเพาะลดไขมันในเลือด ถ้าระบบเลือดไหลเวียนดีแล้ว อาการปวดเสียวลงถึงเข่าและขาจะค่อย ๆ

หายไปเอง “ (พ่อเผ่าเล่าวัง, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2555)

ลมผัดเคื่อน (月科病) อาการแบบนี้ภายในชุมชนเกิดมาจากหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากการไม่ได้อยู่ไฟ ระหว่างอยู่ไฟแม่กินผัด อยู่ไฟเสร็จแล้วยังอ่อนเพลีย ทำให้ได้กลิ่นบางอย่าง ก่อให้เกิดการแพ้ แม่เผ่าจาวัย 68 ปี เล่าว่า คลอดลูกคนแรกอยู่ไฟไม่ถึงเดือน ออกไปทำนา โดยจี้ควาย เพื่อเตรียมทำนา หลังจากนั้นไม่นานแขนขาอ่อนแรง เดินไม่ได้ ผู้เป็นสามีพาไปรักษา 2-3 โรงพยาบาล ไปโรงพยาบาลหลายครั้ง รอบแรกไปหาหมอที่คอยแลม อยู่ 1 เดือน กลับบ้านมา กินยาหมอที่ให้ไม่มีอะไรดีขึ้น ครั้งหลังไปนอนโรงพยาบาลเกือบอาทิตย์ นมแม่ก็ไม่มีให้ลูกน้อย หมอโรงพยาบาลบอกให้พาลูกน้อยกลับบ้านรักษาดีกว่า และหมอจะขออุ้มผมไปเลี้ยง ผมไม่ยอมให้ ตัดสินใจกลับไปรักษาที่บ้านแทน พ่อเผ่าจาวัยเล่าต่อว่า “เกิดมาเพิ่งรู้เป็นครั้งแรกลมผัดเคื่อนมัน ร้ายแรงอย่างนี้” (แม่เผ่าจาวัย ลุงซอนตะ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555)

ซา กระดูทับเส้น โรคลมผัดเคื่อน เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลาย ๆ ปรากฏการณ์ของ ประวัติศาสตร์สุขภาพในทัศนะของประชาชน ชุดคำอธิบายการให้ความหมาย และภูมิปัญญาในการรับมือกับความทุกข์ดังกล่าว เป็นการรับรู้ในมุมมองของคนใน ทั้งภูมิปัญญาและความเชื่ออาหาร ระหว่างคนในครอบครัว ช่วยสะท้อนพลังของคนในชุมชนในการพึ่งพาตนเอง การเรียนรู้จักกัวซา เกิดได้จากประสบการณ์ของคนใกล้ตัว ภาวะความเจ็บป่วยดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้คนในครอบครัว ญาติพี่น้องและหมอพื้นบ้านเข้ามามีส่วนในระบบการจัดการสุขภาพภาคประชาชน

สรุปในบทนี้

โครงกระดูก นิทาน ดำนันทน์ เรื่องเล่าผ่านเส้นทางการค้าวัวต่างในอดีต และการกระจาย ตัวกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นการใช้พื้นที่ในอดีตและความสำคัญของบริเวณนี้ ก่อนที่กองทัพที่ 3 ของทหารจีนคณะชาติจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณ หมู่บ้านดอกกลาดวน พื้นที่บริเวณนี้เป็นรอยต่อระหว่างรัฐ และจุดเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมของผู้คน หลายชาติพันธุ์ และยังคงเป็นพื้นที่ทางความมั่นคงของประเทศไทย -เมียนมาร์ และ จีนตอนใต้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การตัดสินใจอาศัยอยู่ต่อในประเทศไทยของนายพลหลี่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดนไทย และมีผลกับกลุ่มคนอย่างน้อย 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มทหารจีนคณะชาติที่เปลี่ยนมาทำไร่ทำสวน กลุ่มกองกำลังอิสระของลาหู่ที่ถอยกลับพม่า กลุ่มไทใหญ่ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ กองทหารจีนกู้ชาติ เป็นตัวละครกลุ่มหลัก ที่ไม่ได้เป็นเพียงดำนันทน์หรือ เรื่องเล่าในอดีต แต่เป็น เรื่องจริงฉากใหม่ที่ขับเคลื่อนความเป็นไประหว่างพื้นที่ชายแดน และเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ของระบบการเมืองที่แตกต่างระหว่างรัฐ ซึ่งลือไปกับดำนันทน์เก่า การแย่งชิงพื้นที่รอบใหม่ในอาณา บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

ทำเลที่ตั้งบนพื้นที่สูงของหมู่บ้านแห่งนี้ เป็นทั้งพื้นที่ประวัติศาสตร์ทางโบราณคดี พื้นที่บัญชาการในอดีตของกลุ่มจีนคณะชาติ (KMT) เป็นสถานที่หลบภัยและที่อาศัยให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอดีตจนถึงตอนนี้ แม้หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏไม่ได้บ่งชี้ว่าเป็นคนกลุ่มไหนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามจากร่องรอยของผู้คนในอดีตและการต่อสู้ทางการเมืองของคนในประเทศเพื่อนบ้าน จนถึงการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในหมู่บ้านดอกคำวอน จากอดีตจนถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เปลี่ยนไปของผู้คนในบริเวณนี้ ถึงแม้ว่าความเชื่อและประเด็นเรื่องการเมืองระหว่างรัฐอาจจะไม่ขัดแย้งรุนแรงเหมือนเมื่อก่อน ทว่ากลุ่มลูกหลานจีนบกที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้ยังคงภูมิใจกับความเป็นจีนผ่านสายเลือดพันธุ์มังกร นอกจากการต่อสู้ทางการเมืองแล้ว ยังพบว่าคนในชุมชนยังมีการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นระบบการจัดการสุขภาพที่ดำรงอยู่ในชุมชน